

К. СЛІПКО - МОСКАЛЬЦІВ

Тарас Шевченко як художник

Багатогранна постать Тараса Шевченка як митця в ділянці образотворчих мистецтв цілком зливається з часами народження нового українського мистецтва і як відомо припадає на добу високого економічного піднесення не тільки України, а і цілої тодішньої Російської імперії.

Аналізуючи його мистецький образотворчий доробок, ми можемо з певністю сказати, що Т. Шевченко був одним з перших, що теоретично і практично почали здійснювати мрії братчиків в образотворчому мистецтві. Загалом треба сказати, що він у своїй мистецькій практиці, знаючи велику соціальну вартість художніх витворів, додержувався тієї гадки, що це мистецтво повинне бути приступним не тільки багатіям, а й бідакам; „з усього красного мистецтва, писав Т. Шевченко, мені тепер найдужче до вподоби гравюра, та й не без причини, бо стати добрим гравером — значить ширити в громаді прекрасне, повчальне, значить ширити світ істини, значить бути корисним людям. Якби не чудодійний різець, то яка б велика сила гарних творів, доступних тільки дукам — багатирям не виходили б із хмурих галерей“.

Як видно з цієї цитати, взятої з його листа, мистецтво повинне навчати, бути корисним. Оці ідеї, що ніс за собою новий час, і стали за ту рушійну силу, що спричинилась до народження нового українського мистецтва, піонером якого був Т. Шевченко.

Чим же саме різнилася нова мистецька течія, що в авангарді її йшов Шевченко, який перший за тих часів зламав художні традиції і вийшов на широкий шлях шукань. Найперше — самим змістом картин, де замість урочистих антично - історичних подій з'являється звичайна українська дійсність, наприклад „Наші списані з натури“, де Т. Шевченко намалював до Основ'яненкової статті українського селянина знахаря, „Судня Рада“ — мистецька річ, де бачимо справді українську дійсність без ніяких прикрас, групу реально змальованих дядьків, що зібралися біля хати розсудити та уласкавити ворогів. За звичайну реальну дійсність говорять і інші теми — прим. „Казка“. Це ми подали одну частку тем з так званого побуту, що відрізняли нове мистецтво від старого, але ми знаємо, що за тих таки часів, завдяки бажанню діячів української культури ширити любов до України і її минулого та усвідомлювати „хто ми і що ми“, народжується нова царина мистецтва, так звана історична картина, що має на меті збуджувати національно - патріотичні почуття. З тих же бажань виникає і пейзаж.

Але це ще не все, що відрізняє новий напрямок від минулого, бо в зв'язку з пропагандою проти шляхетської розкоші і агітацією за зближення з народом, мистецтво намагається стати засобом до навчання. Так з'являється ще одна ідея художньої роботи — так зване „проповідництво“.

Для того, щоб найкраще з'ясувати, як народилася ця нова царина роботи

наведу виринок із записок Т. Шевченка за його „Притчу про блудного сина“. Ще 8 листопада 1856 року, він писав до Залевського так: „Недавно мені на думку спало намалювати притчу про блудного сина, у звичаях і натурі руського купецького стану. Ідея сама незвичайно повчальна, а які душу роздираючі картини намалював я у своїх думках на цю справді моральну тему“. В другім листі він за цю саму річ пише так: „Загальна думка доволі добре приложена до грубіянського нашого купецтва, але виконати її,— показалося не по моїй силі. Треба на се ловкої, меткої, вірної та найголовніше не карикатурної насмішки, певніше кажучи: треба драматичного сарказму. На се треба пильно попрацювати та порадитися людьми тямущих. Шкода, що оня коштовна ідея не прийшла в голову небіжчикові Федотову, а він спорудив би з неї зграбну сатиру про наше темне, напівтатарське купецтво. Мені здається, що за нашого часу неминуче потрібна сатира і про наш середній стан, на півосвічений. Наша середня молода громада походить на лінивого школяра: зупинилася вона на складах та без принуки й не хоче учитися і не спроможеться переступити ту дурну тму — мну“. Як бачимо, цей новий розділ роботи „проповідництво“ за тих часів повстало наслідком бажання підтягти маси. Але чому митець не картав вищі верстви? На це той таки Т. Шевченко подає прекрасну відповідь: „На вади нашої вищої верстви не варто звертати уваги. Раз, що сей шар невеликий, а друге, що моральні його недуги застаріли,— маленькою сатирою тут не проймеш. Та з погляду національного наш невеличкий вищий шар чи й має яку вагу? Здається, ніякої. Інша річ верства середня: це велика і, на лихо, напівтемна маса, це половина народу, це серце національності“.

Отже, нова кляса, бажаючи яко мога повніше використовувати мистецтво, просто поширює завдання мистецтва, що в минулому тільки обслуговувало найвищі верстви, то прославлявши владущі кляси, то бувши просто річчю насолоди.

Звичайно, що таке поширення ролі мистецтва вимагало від художників великого зусилля, великого напруження творчої роботи, бо, як ми знаємо, новим функціям завсіди мусять відповідати нові форми. А як таких готових форм і методів праці не було, то треба було їх знайти. Щоб докладніше вяснити це питання, спробуємо схарактеризувати тогочасні академічні форми творчості, бо це допоможе і зрозуміти нові пориви малярів новаторів і їх по заслугі оцінити.

Загалом минула доба, що в мистецтві має назву класичної, характерна намаганням художників розвинути досконально ті традиції, що формувалися ще за доби барокко — себто так званий високий стиль. Цим принципом керується Лисенко, що опрацьовує такі академічні композиції як „Чудесна риболовля“, „Смерть Адоніса“, „Аврамова жертва“, „Андрій Первозваний“ — та інші речі, де панує велич і врочистість. Його „Андрій Первозваний“ — цей старий велетень, оголений до пояса, з голими руками, на тлі кріпкого і міцного дубового Ондрієвого хреста справляє враження патетичної постаті. Подібним суто архітектурним принципом віє і від робіт другого майстра класика — Брюлова, що бувши, як його прозивають, епіком у малярстві, цікавиться самостійно околиціним світом, а коли йому доводиться мати діло з людиною, то остання його цікавить стільки, скільки допомагає вяснити перебіг і явища того околицінного світу. Цей типовий раціоналіст і барвам не надавав першорядної ваги, як це можна здібати пізніше, а ставиться до них, як до допоміжного засобу. Бувши щодо форми сприймання різьбярем у малярстві, Брюлов суто скульптурно обробляє свої речі. В своїй роботі „Останній день Помпеї“ Брюлов цілком доводить, що тільки в антично - римському світі він почував себе як вдома, а також і те,

що його вабило розробляти мистецькі теми згідно з тими принципами, що так виразно сформулював Генріх Гомм ще у XVIII столітті.

Навіть такі видатні майстри портретисти, як Левицький та Боровиковський і вони в своїх роботах здійснювали ті принципи, які висловив ще Гомм. Справді Левицький, будучи видатним портретистом, мусів коритись традиціям, що панували за тих часів і більшу частину своїх робіт опрацьовував тим способом, що підкреслював зовнішню парадність придворних типів. Не зважаючи на великий хист до портретного малярства, Левицький своєю роботою віддавав данину тому вікові і поряд урочистої парадности підкреслював граціозність форми, такої характерної для мистецтва Франції XVIII віку. Ось чому хоч би й хотіли знайти у Левицького експресію, виразність, її не знайдеш, а замість цього скрізь панує зовнішня, кольоритом підкреслена грація.

І хоч би які були різні персонажі, що він зарисовував, хоч би як він точно відбивав на полотні обличчя, але завсіди за цим усім почувається сам автор портрету з своєю ліричною вдачею та лагідною усмішкою. Скрізь і в тупому фавориті Зубові і в купцеві Сазанові і в філософі Дідро, натура є тільки тема для дальших побудов художника.

Володимир Боровиковський — майстер уже психологічного портрету, портрету невловимих настроїв; у нього відчувається різноманітно трактовано плоть — натура, тіло тощо.

Подані ілюстрації, гадаю, виразно свідчать про те, що старі форми й методи роботи, з їх специфічною метою: давати врочисто пишні композиції, безперечно мало відповідали новим вимогам, новим змаганням молодой буржуазії, якої морально — соціально — політичний характер виявлявся насамперед у тенденційному сюжеті. Адже нове мистецтво, як за це писали ще в другій половині століття видатні естетики Дідро, Зульцер, Вебб, а пізніше і Шевченко, повинне було навчати, але у минулому дороговказів на це не було, і художники мусіли вийти на шлях шукань, мусіли знайти нові форми, що без фалшу зайвої врочистости посували б до нового простого змісту.

Але яким же способом і в якій послідовності ці нові настановлення відбилися на мистецькій практиці і які ж були перші практичні кроки?

Найперше, молода буржуазія на зразок вищих верстов намагається завести портретним малюванням, що на початку було теж характерне своєю врочистістю, але поволі вона почала зникати, художники почали вважати на фізичне трактування тіла, намагаючись віддати характеристичні прикмети самої конституції людини; цим способом найлекше підкреслити типовість замовця, що складався переважно з середньої марки поміщика та дрібного буржуа.

Ця тенденція була одним з тих елементів, що руйнували старі форми портретного малярства, мало придатного до нових вимог. У такому напрямі, крім видатного Т. Шевченка, як відомо, працювали ще і малярі кріпаки Шибнов, Ланченко, Усенко, Олексієв, Зайцев.

Щоб вияснити, чим саме різниться нове портретне малярство від старого, згадаймо за портретну творчість Тараса Шевченка, де найвиразніше відбилися ці нові тенденції.

У портретних роботах Т. Шевченка найперше впадає в очі те, що він ставився до типу зовсім непереджено, друге, що в нього поряд портретів аристократів, напр. князя Рєпніна, бачимо й обличчя простих смертних, ба навіть і невідомих. Це перша відмінна риса портрету нових часів. З попереднього ми вже знаємо, що портрети класиків, як Левицький, Боровиковський, відзначалися манерністю пози, лагідністю барв, соковитістю кольориту, витриманістю композиції, певними рисами декорації, концентрацією уваги тільки на головному, нехтуванням деталей. Так робили класики, але

цих елементів, з огляду на нове призначення портрету, уже не додержують нові художники, а також і Шевченко.

Справді, в портретах Шевченкової роботи знаходимо просту вільну поставу тіла, що після незручних бундючних поз клясики, здається, спочиває і, діставши нарешті змогу вільно розправити свої стомлені плечі та руки, починає жити звичайним природнім життям.

Візьмімо для прикладу хоч би пару Зігмантовських. Хіба в цьому сімейному портреті не відчувається подиху нового часу — життєвість, простота і разом з тим свободне трактування типів? Безперечно, всі ці елементи просвічують наскрізь, як просвічують і в Ликері Полусмаковій, у портреті Щепкіна, Лазуревського, Горленкової та інших.

Отже життєвість — це була перша виразна відзнака нової мистецької течії.

Повстає запитання. Чому саме портретне малярство нового часу не могло перевищити, щодо якості, минулих портретистів? Щоб відповісти на це, треба нагадати два елементи в портретному малярстві, які самі собою дають пояснення.

З мистецької практики ми знаємо, що портретист може цікаво й глибоко віддавати тип тоді, коли цей тип має відмінні риси, характеристичні особливості і коли портретист добре його вивчив. Ці всі моменти придворним портретистам — Левицькому, Боровиковському були добре відомі, бо вони писали портрети переважно людей найвищого кола, що від нього тхнуло „парикмахерською цивілізацією“. Так стояла справа у минулому. Але становище змінилося за нових часів, коли замовцем став буржуа, що тоді ще не мав виразно визначеного типу і крім тупости, півосвіченості ніякими особливими рисами не відзначався. На що ж мусів за такого стану речей звертати увагу художник, в тому числі і Т. Шевченко? Що вони мали підкреслювати в портреті, коли малювали натуру. Це було неясно. Ось ця неясність, неоформленість типу нового замовця і є головна причина того, що нові портрети не могли ні своїм змістом, ні формою перевищувати старих. Але, поза тим ця невідповідність між характерами нового замовця і старими статично-урочистими формами примушувала і Шевченка, як і інших художників відійти від старих клясичних форм і піти шляхом шукань.

Виявивши ті труднощі і ті нові перспективи, що розгорталися з новими часами перед художниками, розгляньмо тепер, щоб краще ознайомитися з мистецькими змаганнями і роботою нової доби, творчість художника — академіста Т. Шевченка, який по суті стає основоположником нового українського мистецького руху і являє собою найактивнішу постать на першому етапі розвитку нового українського мистецтва.

* * *

Не можна собі уявити активнішого серед діячів мистецтва тих часів за Тараса Шевченка, активного в кількісному обсязі, як і в розумінні беззастановної напруженої боротьби проти тих традицій, що перейшли до нього від „божественного“ Брюлова, його вчителя. Загалом постать Шевченка, як художника, надзвичайно цікава і цілком характеризує думання вже нового художника — художника — громадянина.

Усі Т. Шевченкові роботи можна поділити на дві категорії: перша — речі виконані безпосередньо під впливом Карла Брюлова і друге — речі де відбулися цілком нові настрої, нові змагання. Та такий поділ творчості певно нікого й не здивує, бо нам відомо з біографії Т. Шевченка, що цей видатний художник здобув ґрунтовну мистецьку освіту в петербурзькій академії, де тоді сяяв талант „Карла великого“ (Брюлова). Під його вплив.

захоплюючись більше самою особою Брюлова, ніж його творчістю, підпав і Тарас Шевченко, це позначилося в його прекрасній, академічно - класичній речі — „Христос“. Справді, в цій речі, ясній і стрункій своєю побудовою, хоча й подано Христа, як людину з плотію і кровію, проте саме komponування, кольори, рельєфний рисунок, локалізована фарба, все це показує, що тут ще і сама тема і оброблення її має багато спільного з класичною трактовкою. Але переїзд Шевченка до Києва, по закінченні академії, робота в Кирило - Методіївському братстві та вже відомі нам громадсько - політичні настрої братства роблять своє діло. Шевченко, як темпераментна, активно - творчо - громадська людина підпадає під вплив цих групових настроїв, неясних, хитких поривань, ідей, принесених почасти і з Заходу. За один з перших активних практичних новаторських виступів Шевченка, як маляра і стає його твір „Живописна Україна“, твір, де Шевченко, як він сам писав, мав на меті позрисовувати так краєвиди, як і людський побут та історію. Поставивши перед собою таку мету, Шевченко збирався „Живописну Україну“ видати трьома книгами, де на його думку треба було б умістити й текст.

„Кулеша проситиму, або сам напишу текст на види та людський бит, пише він про свій задум у листі до О. Бодяньського, а історію потурбуйтеся, будьте ласкаві, ви написати, три листочки в год, тільки по нашому. Текст думаю випускати раз на год, а картини тричі“.

Правда, ми добре знаємо, що з цієї помішки нічого не вийшло, бо „Живописна Україна“, що вийшла як альбом робіт Шевченка, складалася тільки з шістьох офортів та й то без жодного тексту. Проте, вагу має саме жадання художника нести свою продукцію в широкі кола, що фактично через цей альбом здобуло право громадянства.

Чим же саме відрізнялися ці нові речі Шевченкові, що належать уже до другого етапу його творчості, від попередніх його робіт?

Поперше, самим змістом тем, подруге формою виконання.

Справді, хіба вже згадуваний офорт „Судня рада“, з його селянським типажем можна порівнювати з урочистими полотнами Брюлова, Левицького? Не можна, як не можна зрівняти і самий дуже простий спосіб оформлення з речами його попередників.

„Судня Рада“ це один з перших творів, де видатний майстер уже цілком реально, без ніяких венеціанівських домішок, трактує дядків-селян, трактуючи найхарактерніше, в данім разі, типи, або ще певніше настрої селянські. Підкреслюючи композицією і розставленням типів саму тему, Шевченко таким чином запроваджує в мистецьку роботу новий прийом, новий струмінь, бо центр ваги від форми переносить на саму тему, що нею він не хоче викликати ніяких урочистих настроїв та емоцій.

Трохи іншим віє від його другого офорту „Дари в Чигирині 1649“, де Шевченко поклав собі за завдання подати історичну подію, подруге виявити три різні постаті, послів московського, турецького й польського, що чекають постанови української старшини, але і в цій речі також центр уваги, відмінно від класиків, перенесено на віддання типів.

Ще простіше завдання ставить перед собою і розв'язує Шевченко в офорті „Казка“, де він, ілюструючи казку „Розмова москаля з смертю“, цілком по - новому підходить до мистецького завдання зовсім чужого і далекого від класиків. Так поволі, а дедалі то більше й більше демократизує Шевченко мистецтво в змісті, як і в формі.

Окрім того названі його офорти дають право говорити за те, що з Шевченком в українському мистецтві нових часів уперше образотворче мистецтво використовується на оповідання подій, уперше воно стає анекдотичним оповіданням у широкому розумінні цього слова.

Такі були у Т. Шевченка, піонера нового мистецтва, перші кроки в новій царині, яка характерна тим, що художник хоче глядачеві щось розповісти.

Звичайно, що цей перехід на нові рейки був не завше гладкий, були рецидиви, про те далші кроки Т. Шевченка — то були кроки переможця, що цілковито звільнившись від пут класицизму, упевнено прокладав нові стежки: в цьому нас особливо переконують так жанрові його речі, пейзажі, як і „образні оповідання“ зокрема портретне малярство. Незвичайно різноманітний у натурі, прекрасний майстер олійної та акварельної фарби, рисунку, сепії і різних способів гравюри, Т. Шевченко користувався з усіх цих засобів, намагаючись на практиці зробити хоча маленьку користь людям.

Чи ж дійсно ставив перед собою Т. Шевченко якусь конкретнішу мету, коли малював пейзажі? Чи й у цій сфері тема відогравала якусь роль? Спробуємо вияснити, але перше треба зазначити, що його пейзажі, або краще сказати, краєвиди змальовують також і пам'ятки українського будівництва перед їх зруйнуванням або перед реставрацією.

Не вважаючи на таку подвійність завдання, Шевченко прекрасно умів малювати якусь будівлю, поєднувати ці два, здавалося б, несполучні елементи і творити з них єдину цілість.

На potwierдження своєї думки, наведу приклад — „Церква у Вербоках“. Її Шевченко намалював тушем. Здавалося б, навіщо йому було писати цю одиобанну будівлю серед дерев, яке вони мають відношення до церкви?

Такі думки виникають у кожній практичній людини. Але Шевченкові добре був відомий один секрет архітектури, гри форм, що його відчували і селяни: це умови оточення, характер місцевості, що повинні гармоніювати з будівлею, не зливаючись з нею в одну масу, а доповнюючи, підкреслюючи її. Оцей самий принцип панує в даному разі і в Шевченка, що буйно хвилястими лініями дерев підкреслює стрій, контури будівлі. Того ж таки принципу додержує Шевченко в своїй акварелі „Почаївська Лавра з півдня“, але доходить своєї мети іншим способом, він підкреслює велич будинку Лаври з одного боку освітленням, а з другого — мініатюрними оселями, деревами. Так розв'язує він композиційно цю нову річ. Але розгляньмо ще „Здвиженський монастир у Полтаві“ та „Богданову церкву в Суботіві“, що показують усю різноманітність композиційних прийомів, просто віртуозність великого артиста.

Здвиженський монастир художник подає на другому пляні — на великому горбі, укритому деревами, що за ними стелеться безкрайня рівнина Полтавщини. Хто зна цей монастир, той погодиться з тим, що ця будівля від перенесення на другий плян тільки вирає, бо не досить упорядковані її форми в деталях, що впадають поблизу у вічі, далечінь скрадає. Завдяки третьому плянові та передньому з ліричними лініями — деревцями картина навіває також поетичний настрій, збуджує почуття безмежності від цих спокійних монументальних форм краєвиду. Цей настрій Шевченко зумів викликати цілком простими засобами і без жодної патетики тільки тим, що злив будову в одну цілість із її оточенням. Як бачимо, і тут по-новому підійшов він до свого завдання, шаблон не тяжив над ним і не давив митця.

Шевченко відходить цілком від минулого і розкриває доти невидані нові можливості використання форми. До цього циклу належить і „Богданова церква“.

Шевченко такий же активний художник і в своїх пейзажних роботах. Шевченко не знає стихійного ліризму, такого характерного для нових поколінь. Він у своїх пейзажах не знає, що то є безвільне розпливання мислі. Усвідомлюючи кожен психічний акт, кожне переживання, Шевченко подає нам природу перекуту, перетоплену, як відбиток, як реакцію „я“ на ото-

чення. Оце головне і робить пейзажну Шевченкову творчість надзвичайно цікавою і для нашого часу.

Справді, пейзажі Шевченкові — то не накопичені форми, не рабське копіювання кожного листочка, кожної травинки, а щось єдине, ціле, що дає цікаві комбінації світлих і темних плям природи — то природа в інтерпретації майстра. Таке перше враження навівають на глядача його пейзажі. Шевченко заглиблювався у природу, бажавши спізнати її таємниці, те, що впливає на людину, збуджуючи певні настрої. Як бачимо, не просте відзеркалювання природи цікавить видатного пейзажиста, як у пізніших майстрів натуралістичного напрямку, а щось інше, що приваблює глядача до кожної речі митця.

Що ж Т. Шевченко помічав і підкреслював у краєвидах? Насамперед треба відзначити, що природа його, як художника, сліпила різноманітністю форм, барв, настроїв. Я дозволю собі навести деякі уривки з листів Шевченкових, що викривають ті елементи, на які реагує, споглядаючи природу, майстер. „Брожу понад Уралом та... ні не плачу, а щось гірше діється зо мною... Місцевість така сумна, одноманітна і худорляві річки Урал, Ор, сірії гори та киргизський степ без краю... Інколи степ оживає, коли найдуть бухарські каравани на верблюдах, що оддаль колихаються із своїм життям, що прибілюють тугу. Інколи виходжу поза фортецю до караван - сараю, де звичайно бухарці напинають свої різнобарвні намети. Який стрункий народ! Які прекрасні голови і раз-у-раз поважність без ніяких гордошів. Коли б мені можна малювати, скільки б я наробив нових оригінальних малюнків. Але що я маю робити? Дивитися й не сміти змалювати! Се така мука, яку зрозуміє тільки суший художник“.

Цей уривок ще раз підкреслює, що Шевченко не просто копіював природу, а скрізь вишукував тую ідею, що на його думку в ній закладена.

Чим же був у своїх краєвидах, пейзажах Т. Шевченко? Чи був він романтиком - ліриком, як це намагаються довести деякі історики? Ні, широка багатогранна його пейзажна творчість примушує раз назавжди відкинути цей ярлик, бо Шевченкові пейзажі далеко ширші, ніж сута лірика. І справді, у Шевченкових пейзажах ми можемо здибати й чисту лірику, і поєднання цих контрастів в одній цілості, що збуджує нові настрої.

Візьмемо його малюнок олівцем „Кок - Суйру“. Що тут Шевченко хотів виявити? Чи він віддає романтично природу, чи ні? Ні, ці купи каміння і цей безкрайній степ, холодний і байдужий до людського горя, настроюють Шевченка своєрідно. Увесь малюнок виконано в грубих різких формах, що своїми голими геометричними посіченими сухими лініями більше говорить за бажання підкреслити природу, що живе своїм життям. Що він конкретно намалював? Розбивши самий малюнок на три пляни, Шевченко на першому з них подає купи розкиданого каміння біля скелі, занадто спрощеної, одноманітної, на другому пляні, бажаючи посилити враження, теж зарисовує скелю і нарешті степ, що своєю безмежністю збуджує нові настрої. Як бачимо, іноді чисто фізіологічно реагує митець на природу, а те уміння віддати її говорить за цілком свідоме сприймання оточення, за те, що Шевченко умів прегарно користатися і з допомоги розуму. Так само інші його речі з часів заслання потверджують цю нашу думку, бо всі вони надзвичайно різноманітні, усі вони доводять, що Шевченко завсіди шукав адекватного точного вияву свого переживання і в образотворчому мистецтві. І справді, навіть у тих малюнках із заслання ми помічаємо, що не один мотив, не один настрій панує над художником. Той самий сухий, байдужий степ він бачить то в мінорі, то в мажорі. Візьмим, напр., малюнок „Раїм“, виконаний сепією. Тут безкрайній степ, холодний степ трохи оживлений хатами та руїною скелі;

радіючи з цієї різноманітності Шевченко зовсім інакше реагує на оточення в даному разі, тут уже не знайти того безкрайнього як і самий степ суму, замість нього панує бадьорість, та сама бадьорість, що розлита і в новому малюнку, виконаному акварелею „Берег Аральського моря“... А ось малюнок „Круг-Арал“: знову незграбне накопичення скель біля берега моря, знову міnor обіймає майстра, але цей міnor зовсім не подібний до міnorу „Кок - Суїру“.

Так різноманітно реагує Т. Шевченко на природу Сходу, але як він відчуває українську природу? Що в даному разі приваблювало його? Які нотки брєняття у його українських пейзажах? Тут треба зазначити, що опрацьовує він її теж за кількома принципами, уводячи в пейзаж то героїчні мотиви, як от у своїй роботі „Чигирин із Суботівського шляху“, то лірику, то просто, як митець, милуючись самою природою.

І в українському пейзажі Т. Шевченко показує себе як тонкий знавець природи; не вважаючи на багатство форм і барв, він уміє не розгублюватись і завсіди підкреслювати те, що характеризує дану місцевість.

Так одним способом оброблює він свою серію - малюнок „Чигирин із Суботівського шляху“... Минула роля його в українській історії та романтичне сприймання її забарвлюють цю річ своєрідно.

Т. Шевченко, розбираючись у тому хаосі, що розстилається перед очима, вибирає ті форми, ті моменти, що надають героїчного вигляду цій місцевості, він звертає увагу на контрастивість рівнини і гори, це вабить око, і цей момент він відбиває на своїм малюнку. Як бачимо, Шевченко в данім разі цілком облишив хатки й дерева, що при горі, вони своїми пропорціями тільки підкреслюють велич. Характер місцевості — ось те, що намагався віддати й віддав майстер, а розглядаючи другу його річ „Андруші“ мимохіть звертаєш увагу на те, що в центрі картини він містить романтично розкидане дерево, яке своїми легкими грайливими формами зовсім особливо впливає на глядача, що добре знає українську природу — поетичністю, лірикою віє від картини, як від української народньої пісні.

Кохуючись у формі, Шевченко не цурався й звичайного споглядання природи, як ось у „Краєвиді“, де перед нами розстилається в далечині пишна природа, або в виконаній акварелею „Долісмен - мула - аульс“, — з неї видно, що художник милувався тільки грою світла і тіні.

Ознайомившись з пейзажною творчістю Т. Шевченка, бачимо, що і пейзаж, як одна з форм мистецької роботи, що залежить від напряму маляраможє набирати дуже різноманітного значення, то просто роблячи оку приєм, ність, то викликаючи найрізніших відтінків настрої.

Загалом можна сказати, що і в пейзажі Т. Шевченко був піонер, він прокладав нові стежки, ламав традицію, був не просто виконавець, а користувався з мистецтва, щоб виявляти свій внутрішній світ.

Лишається ознайомитися докладніше з „проповідництвом“, що беручи свій початок від Шевченка, становить ще одну форму роботи, невідому у минулому і властиву тільки новому часові. Я в данім разі маю на оці Шевченкову „Притчу про блудного сина“, твір, де Шевченко хотів змалювати „блудного сина“ у звичаях і натурі колишнього грубіянського купецтва.

З попереднього ми вже знаємо, які завдання поставив собі Т. Шевченко, і коли до цього додати, що він цю „проповідь“ мав на думці здійснити відпо-відною характеристикою, не даючи присуду явишам, а тільки мов у дзеркалі виявляючи добродесність у її притаманних рисах, зло в його власній постаті та час у властивому йому відсвіті, то стане ясно, що дійсно це нове завдання було багато складніше за всі попередні, і дуже важко його було виконати. Проте, Шевченкові щастить доволі успішно розв'язати і це завдання і дати

художні твори, що формою свого виконання дорівнюють найкращим речам великого західного художника Гогарта, навіть де в чому їх перевищують.

Ставлячи перед собою сливе ті самі завдання, що й Гогарт, Шевченко користується з форми не тільки для проповіді літературного змісту, а й для того, щоб виявити певний настрій, певну емоцію. Це найхарактерніша відміна Шевченкової творчості від Гогартової, її позитивна риса.

Виготовлювавши самі малюнки, Шевченко, мабуть, мав ілюструвати їх текстом, бо без цього соціальна їх мета — бути навчальним матеріалом не була б досягнена, адже без тексту важче глядачеві розуміти ідею твору.

Що ж він змалював у своїй притчі?

Розбивши саму притчу на вісім окремих картин, Т. Шевченко розгортає перед очима глядача історію одного гульця.

Конкретніше: — на першому малюнку ми маємо напіводягнену людину, що сидить у зухвалій позі на лаві з усіма атрибутами, які доводять до розпусти й грабунку: тут змальовано шахи, карти, пляшку, самий шинок, тут під стіною стоїть гітара, а там на другому пляні, як доповнення до самого типу гульця, показано ще постать п'яниці. На двох інших ми бачимо, як він пиячить. Далі він сидить у лахмітті на кладовищі. Ще далі безпросвітне життя приводить його до розбишак. Цю сценку Шевченко змальовує надзвичайно гостро. Бажаючи викликати огиду до цієї сценки, він на першому пляні змальовує забиту сокирою розплатану постать, що ніби вводить глядача в події, далі на такому передньому пляні Шевченко подає фігуру самого розбишаки, що зняв, певне з убитого, хреста і показує його своїм товаришам. Дальша картина показує гульця, що сидить із колодкою у роті, прикованого до стіни, зприкутими руками, виверненими назад. Виразно віддана гра світлого і темного та затушковане тіло ще дужче підкреслюють покарану постать.

Далі Шевченко змалював момент готування до кари шпідрутами.

На останньому малюнку ми бачимо цього Блудного сина, як після кари його закуто укупі з другим злочинцем у кайдани. Тут уже гульця, зазнавши фізичної муки, терпить ще й моральну кару — поневільне співжиття з другою людиною, що з її бажанням треба погоджувати кожен рух.

Такий зміст малюнків „Притча про блудного сина“. Але як Т. Шевченко оформив його? Чи не вдався він у данім разі в мелодраматичне трактування Тасара, Давигера, Вірца? Або чи не прописує Шевченко моралі, як це робив англієць Гогарт, що додав у своїх картинах повчальної комедії, драми. Ні, він обирає своєрідну стежку. Найперше він не прикриває своїх дієвих осіб, друге — зазнавши сам чимало лиха і як кріпак, і як в'язень, і як салдат у засланні, Шевченко змальовує жахливий побут життя - буття гульця, що докотився до в'язниці. Отже не з голови надумані проповіді вимагали певної форми, а саме життя пережите подавало ті образи, що збуджують емоції Шевченкові. І в данім разі емоція, перетопившись у мисль, знову стає у нього дією - образом, що викликає емоцію.

І ця характеристична риса в Шевченковій роботі врятовує його від мелодрами, літературщини, що нею наскрізь перейняті Гогартові твори, а завдяки такому підходові до роботи речі Шевченкові впливають не так виявленими там обличчями, чи настроями, що бувають дуже мінливі, і через це й не завжди переконують, як змальованими обставинами, характерними поставами, що самі собою виявляють переживання людини, в данім разі в'язня.

Ми звикли до мистецьких речей підходити з міркою психологічної відповідності подій з виразами обличчів, але чи тільки це є справді єдино вірний напрямок художньої роботи? Зовсім ні. Не завжди ці два елементи зв'я-

зані один з одним, не завсіди викликають сум постаті, що плачуть. Художник може збудити в глядачеві почуття суму й іншими способами. Розуміючи ці відтінки роботи, Шевченко вибирає більш небезпечний, важчий — він правда не так швидко, але глибше може вплинути на глядача. Зазначаючи це, ми бачимо надзвичайно цінний підхід до оброблення теми, що зовсім не скидається на звичайну літературшину, як деякі критики, а надто художники думають, оцінюючи цю Шевченкову річ. Справа далеко складніша за просту ілюстрацію, і ця річ самим способом будування і методою роботи, могла б бути корисна й нашому художникові - натуралістові, що часто не вміє мислити образами - формами в широкому розумінні цього слова. Щоб повніше виявити цю нову сторінку нового мистецтва, я хочу відзначити, що Шевченко не спинився на цій серії своїх малюнків з побуту „зневажених і ображених“. Він ще в Академії малює хлопчика жебрака, що ділиться шматком хліба з собакою. Хіба ця річ, як зазначає О. Новаківський, своєю ідеєю не цікава, не глибока, не захоплює своєрідною красою, коли напівголодний хлопчик ділиться своїм шматком з іншою істотою. В другій річці „Сама собі господиня“, що він написав її після заслання, він змалював покритку, що дійшла вже до цілковитого морального занепаду; повернувшись з вулиці до хати, вона лежить на ліжку і сама собі господиня хоч на невеличкий час. Чи й ця річ своїм змістом не хвилює? Хіба людину, що вміє мислити, цей малюнок не настроїть, не викличе відповідних емоцій? Можна було б навести багато прикладів з Шевченкових робіт на доказ того, що в нього думка стає емоцією, але, я вважаю, і ці приклади досить яскраві.

Лишається висвітлити ще один момент у творчості Т. Шевченка, а з ним і першого етапу розвитку нового мистецтва — це байдужість, нехтіть до самої людини, що в роботах Т. Шевченка, як і Трутовського та й інших майстрів посідає чи не центральне місце.

Через що ми маємо таку характеристичну відміну, наприклад відробіт Боровиковського тощо? Річ у тім, що з Шевченком художник стає більш громадянином, а не тільки фахівцем „хіромантом“, вишукувачем характерного в людині. Нові ідеї, нові думки і не потребували тонкої аналізи характеру настроїв людини, а більше вимагали узагальнення, зважання на звичайне, простіше, а це все спрямовувало увагу митцеву в інше русло. Отже порівнювати портретну творчість цих часів з минулою, як це робить Д. Антонович, річ мало корисна; цим способом не можна виявити мистецьку вартість нових майстрів у цій галузі, бо вона відігравала тільки додаткову роль в новому мистецтві.

Отже, зазнайомившись з мистецькою роботою Т. Шевченка в найголовніших її ділянках, ми, не спиняючись детально на аналізі суто формальних способів роботи, а зазначивши тільки, що цей піонер нового мистецтва був прекрасний майстер олії, акварелі, гравюри, можемо разом з цим уявити собі і перші кроки нового мистецтва, що виходило на широкий шлях погодження мистецької роботи з суспільним життям, рвало з минулими традиціями та обмеженістю вузького фахівця майстра.

Зокрема, щодо Шевченкової творчості, то своїм синтезуванням настроїв, умінням робити думку емоцією, він випереджає на цілі десятиріччя „передвижників“, модерністів і стає частково своїм методом роботи за дороговказ, що за ним слід йти художникам навіть і нашого часу.

Проф. М. ЛОЗИНСЬКИЙ

З міжнародної політики

І. ГОСПОДАРСЬКА КРИЗА, БЕЗРОБІТТЯ, ЗАГОСТРЕННЯ КЛАСОВОЇ БОРОТЬБИ, РЕВОЛЮЦІЙНЕ КИПІННЯ В КОЛОНІЯХ

„Досвід усеї післявоєнної історичної доби доказує, що стабілізація капіталізму, досягнена шляхом розправи над робітничою класою та систематичного натиску на його життєвий рівень, не може не бути частковою, тимчасовою, гнилою.

„Снаговидний і гарячковий розвиток техніки, що в деяких країнах межує з новим переворотом, прискорений процес концентрації та централізації капіталу, утворення велетенських трестів, „національних“ та „інтернаціональних“ монополів, зростання трестів та державної влади, зріст світового капіталістичного господарства не можуть одначе перемогти загальної кризи капіталістичної системи. Розділ світового господарства на його капіталістичний та соціалістичний сектори, звуження ринків, антиімперіалістичний рух у колоніях дуже загострюють усі противенства капіталізму, що розвивається на новій, післявоєнній основі. Сам технічний поступ і раціоналізація промисловости, що мають за свою другу сторону закриття та ліквідацію низки підприємств, обмеження продукції, безпощадний та грабіжницький визиск робочої сили, доводять до велетенського, давніше невиданого безробіття. Стає фактом абсолютне погіршення стану робітничої класи навіть у низці розвинених капіталістичних держав. Зріст конкуренції між імперіалістичними країнами і постійна загроза війни, зростаюча напруженість класових конфліктів творять передумови для нового, ще вищого етапу в розвитку загальної кризи капіталізму та світової пролетарської революції“.

Ця характеристика противенств капіталістичної стабілізації, дана в програмі Комінтерну, знаходить як найповніше potwierдження в цій господарській кризі, що почавшися під кінець минулого року біржовим крахом у Сполучених Штатах Північної Америки, обхопила цілий капіталістичний світ, спричиняючи скрізь зменшення виробництва, збільшення безробіття та загострення класової боротьби.

Що ця криза почалася в країні найбільшого післявоєнного капіталістичного розквіту, в Сполучених Державах Північної Америки, що поставили в фінансову залежність від себе цілий капіталістичний світ і з успіхом борються за імперіалістичне першенство з найсильнішою досі імперіалістичною державою, Британською імперією,—це з особливою переконливістю говорить про те, що капіталістична стабілізація була тільки тимчасовим явищем.

Капіталістичний „сумерк богів“, почавшися в найбільш розвиненій капіталістичній державі, перенісся до Європи, знищуючи надії на ліквідацію господарської кризи, спричиненої імперіалістичною війною. Коли в Сполучених Державах Північної Америки криза настала після низки років розквіту, то в Європі настало поширення й поглиблення кризи, що існувала до цього часу і була тільки частково злагіднена.

Найяскравішим явищем кризи, як в Америці, так і в Європі, являється жахливий зріст безробіття.

„Двадцять мільйонів — така страшна резервова промислова армія, зроджена капіталістичною раціоналізацією і наростаючою світовою господарською кризою. 80—100 мільйонів — таке число засуджених на голод та фізичне виродження „організованим“ монополістичним капіталом. В Польщі кожний *третій* робітник — безробітний. В Німеччині — кожний *четвертий*. В Сполучених Державах — кожний *п'ятий*. Це — не лічачи мільйонів, що працюють 2—3 дні в тиждень. Найгострішим безробіттям захоплені далекі континенти й колонії. В Латинській Америці — мільйони безробітних. В Японії витискають з виробництва сотні тисяч пролетарів. Цілі галузі виробництва замерзають. В текстильній промисловості Польщі, побіч десятків тисяч безробітних, майже нема таких, що працюють повний тиждень...

„Безробіття — найяскравіше виявлення кризи часткової стабілізації капіталізму. Вирішивши в обстанові цієї кризи до небувалих розмірів, воно в свою чергу перемінюється на могутнє знаряддя прискорення дальшого розвалу капіталістичної стабілізації. Безробіття найяскравіше виявляє характер і темп світової господарської кризи. Відмінно від кризи 1920—21 р., що проходила в момент, коли почалося падіння революційної хвилі, — коли безробіття зачепило тільки країни з високою валютою, — нинішня криза проходить уже в умовах розхитання часткової стабілізації капіталізму, після досвіду капіталістичної раціоналізації, в обстанові нового революційного піднесення. Вплив цієї кризи на зріст резервова промислової армії територіально безконечно ширший, ніж це було тоді. Досить вказати на країни Середньої та Східної Європи, що тоді, дякуючи інфляції, порівнюючи мало терпіли від безробіття, а тепер є основні країни найгостріше виявленої кризи та безробіття в капіталістичній Європі. Привид безробіття отруює все наше громадське життя — пише ультраробуазна „Франкфуртер Цайтунг“¹⁾.

Справді, демонстрації безробітних по всіх промислових центрах Німеччини і криваві розправи поліції з демонстрантами, зокрема похід голодних до Гамбурга — це привид, що мусить „отруювати громадське життя“ німецької буржуазії. Розстріли безробітних не є тут ніякою „протиотрутою“.

По всіх країнах, охоплених господарською кризою, загострюється класова боротьба, що виявляється в страйках проти пониження заробітної плати, в протестах проти масових звільнень від роботи, в домаганні 7-годинного робітничого дня, в демонстраціях безробітних. Ця боротьба за життєвий рівень робітничої класи, боротьба проти безробіття, що зустрічає що-раз лютіші репресії з боку буржуазних урядів, неминуче переростає в загальну боротьбу пролетаріату проти капіталізму. Утворюється революційне піднесення, що може перейти в безпосередню революційну ситуацію.

При цьому викривається дійсний зміст партій другого Інтернаціоналу. Чи вони в дану хвилю входять у склад урядових коаліцій, чи стоять в опозиції до уряду, — скрізь являються вони оборонцями капіталістичного ладу. Провід боротьби пролетаріату проти капіталізму переходить у руки міжнародного комуністичного авангарду.

В зв'язку з цим цей авангард стає по всіх капіталістичних державах головною метою переслідувань, що звертаються проти революційного робіт-

¹⁾ „Правда“ з 10 лютого 1930 р., передовиця „Важнейшая политическая задача международного пролетариата“.

ничого руху. Не тільки в країнах, де комуністичні партії давно вже загнані в нелегальне запілля, як у Польщі, Румунії, Угорщині, Югославії, Болгарії і т. д., переслідування, звернені проти них, збільшилися. Те саме явище бачимо в країнах, що досі, пишалися своїми „демократичними свободами“, як Австрія, Чехословаччина, Німеччина, Франція, Англія. Тут іде також щораз завзятіше переслідування комуністичних партій, їх організацій та їх преси, особливо це треба ствердити щодо Чехословаччини, Німеччини і Франції. „Демократичні республіки“, при участі їх оборонців з II - ого Інтернаціоналу, готують під маскою „законів для оборони республіки“ в и н я т к о в і з а к о н и, що своїм змістом звертаються виключно проти революційного робітничого руху та його керівника, комуністичних партій, зносячи в відношенню до них усі „демократичні свободи“ та грозючи загнати їх у нелегальне запілля.

Цей образ міжнародного революційного піднесення був би неповний, коли б ми не зазначили постійного зросту революційного киіння в півколоніальних та колоніальних країнах.

В цих країнах визвольний рух місцевого населення проти імперіялістів має свою давню історію. Теперішня стадія характеризується тим, що на певнім ступні боротьби наступає компроміс між імперіялістичними державами та місцевою національною буржуазією, що була досі провідницею визвольного руху, а зате прапор визвольної боротьби, зверненої не тільки проти імперіялістів, але також проти власної буржуазії, піднімають робітничі маси й селянська біднота. Це явище бачимо в різних відмінах у Китаю, в Індії, в Єгипті.

У К и т а ю генеральська кліка пішла вже давно на службу європейсько - американського імперіялізму проти власних мас, служачи рівночасно знаряддям імперіялістів проти Радянського Союзу, єдиної держави, що зренлася нерівноправних договорів і визнала міжнародню рівноправність Китаю.

Для політичної гри між імперіялістами і Нанкінським урядом характерний декрет Нанкіну з 1 січня ц. р. про знесення нерівноправних договорів. Імперіялістичні держави спершу занепокоїлися і заповіли протести. Одначе Нанкін поспішився роз'яснити, що декрет не означає негайного знесення нерівноправних договорів, а тільки містить декларацію, яку уряд старатиметься завести в життя на основі порозуміння з зацікавленими державами. Таким чином декрет був тільки жестом для обдурення китайських мас. З другого боку він показує, що імперіялісти зовсім не думають зрікатися своїх привілеїв.

Коли Нанкін та інші генерали скорилися імперіялістам, китайські маси підняли наново прапор революційної боротьби, що виявляється в селянських повстаннях, в партизанських відділах і т. д. Коротко, Китай переживає нове революційне піднесення, що звертається проти генеральської кліки.

В І н д і ї „робітничий уряд“ Макдоналда веде по суті політику поцереднього консервативного уряду. Обіцяючи Індії правний стан домініону, він рівночасно заспокоює своїх консервативних противників, що до цієї мети треба ще перейти довгий шлях.

Висловом хитання індійської буржуазії є останній національний конгрес в Лагорі, що на словах заявляє домагання незалежності Індії, а в дійсності відсуває тактику непослуху владі на неозначений час. Розбиття індійського національного руху, що виявилось на конгресі, може тільки заохочувати Англію до „твердості“.

Це хитання індійської буржуазії визволяє індійські маси з - під її впливів і спричиняється до розгортання самостійного революційного руху.

В Є г и п т і йдуть переговори між „робітничим урядом“ Макдоналда

і національною партією („Вафд“), що перемогла на виборах. Так утворилася ситуація, подібна до тої, що була за першого уряду Макдоналда в 1924 р. Тоді переговори не дали успіху, бо Макдоналд не хотів поступитися „життєвими інтересами“ англійського імперіялізму. Тепер мабуть поступиться партія єгипетської буржуазії, що боїться зростання місцевого революційного руху.

Взагалі ж уряд Макдоналда своєю колоніальною політикою дає яскраву ілюстрацію, що партії II - ого Інтернаціоналу по суті являються оборонцями колоніального володіння „своїх“ буржуазії.

Хитання національної буржуазії в півколоніальних та колоніальних країнах або й явне підкорення її інтересам імперіялістів спричиняє, що визвольний рух стає справді революційний і йде за комуністичними гаслами.

Новим явищем у боротьбі колоній проти імперіялістів являються виступи місцевого населення в найбільш відсталих колоніях, як повстання тубільців у французькій Конго, низка повстань тубільців проти англійського імперіялізму, як у Нігерії (Західна Африка), Кенії (Східна Африка), в Судані, в кінці повстання тубільного населення в Південно - Африканській Унії, де влада верства білих, що в відношенні до Англії творить рівнорядну державу, ставиться до тубільців як до рабів. І в цих рухах провід переходить у руки комуністів.

На тлі цього міжнародного стану бачимо в політиці капіталістичних держав дві основні тенденції: 1) змагання до „замирення“ між собою і до відсунення моменту вибуху нової імперіялістичної війни, 2) змагання до утворення якнайширшого міжнародного капіталістичного блоку проти Радянського Союзу.

III. ГАГА І ЛОНДОН

Ці дві основні тенденції розглянемо в їх найважливіших виявленнях найновішого часу.

Конференція в Газі, що закінчилася 15 січня ц.р., мала на меті завершити працю попередньої конференції в Газі і завести в життя прийнятий паризькою конференцією експертів план Юнга про виплату репарацій, наложених на Німеччину в Версайському договорі головними державами антанти. За висоту і спосіб виплати репарацій ішла між Німеччиною та її переможцями боротьба, що закінчилася лондонською конференцією 1924 р., де Німеччина погодилася на тимчасові виплати на основі плану Давеса до того часу, доки договірні сторони погодяться дефінітивно на висоту і спосіб виплати репарацій. Це дефінітивне погодження переведено на основі плану Юнга на вище згаданий Газькій конференції в серпні 1929 р. і затверджено на теперішній конференції в Газі.

До речі: і Давес і Юнг — американські фінансисти, що виступали як експерти в репараційнім спорі між державами антанти й Німеччиною. Цей факт багато говорить про вплив американського фінансового капіталу на політику капіталістичних держав Європи.

План Юнга обов'язує Німеччину в відношенні до Англії, Франції, Італії, Бельгії і Іспанії. Сполучені Штати заключили з Німеччиною окремий договір про борги (29 грудня 1929 р.).

За те в „Банкові міжнародних розрахунків“, що його утворено на основі плану Юнга для фінансового переведення репарацій, бере участь також Америка. Іншими словами: уряд Сполучених Штатів оставляє собі вільну руку в політичній грі між державами антанти й Німеччиною, але американський фінансовий капітал бере активну участь в європейських справах.

Обі газькі конференції ствердили зайвий раз єдиний фронт головних

держав антанти, зокрема Англії і Франції, в відношенні до Німеччини. Різниця між цими кредиторами Німеччини існують тільки щодо поділу німецької добичи. Факт, що „робітничий“ уряд Англії разом з капіталістичним урядом Франції йшли солідарно проти уряду Німеччини, що остається під проводом соц.- дем. державного канцлера, — кидає яскраве світло на партії II - ого Інтернаціоналу. На своїх „міжнародних“ конгресах ці партії ухвалюють спільні резолюції проти буржуазії, тут англійці Макдоналд, Гендерсон, Сновден голосують разом з німцями Міллером та Гільфердінгом, але коли вони зійдуться з собою як представники „своїх“ держав, тоді стоять проти себе на сторожі прав „своїх“ буржуазії, тоді німецький соц.- дем. Міллер є противник, а за те французький прем'єр Тардье, ультрареакційний фашист, — союзник Сновдена.

Хоч плян Юнга на значно зменшує фінансовий тягар Німеччини на найближчі роки проти пляну Давеса, однак в цілому він означає не тільки господарське закріпачення Німеччини, що відіб'ється очевидно на німецькому пролетаріаті, але також нове політичне закріпачення Німеччини згідно з Версайським договором. А саме, Німеччина погодилася на домагання своїх кредиторів, що коли постійний трибунал міжнародної юстиції в Газі ствердить, що вона „допустилася дій, які свідчать про її намір зірвати плян“, тоді кожна з держав - кредиторів має свободу дії і може застосувати санкції, передбачені Версайським договором. Ця постанова в дійсності йде далі ніж Версайський договір, що передбачав санкції тільки на основі однозгідності всіх головних держав антанти, коли тепер ці санкції може на основі рішення Газького Трибуналу пристосувати самостійно кожна з цих держав. Цєю постановою головний кредитор Німеччини — Франція отримала в Газі повну перемогу над Німеччиною. Цю перемогу Франція старається замаскувати тенденцією франко - німецького зближення, але це зближення не означатиме нічого іншого, як підкорення Німеччини Франції і зокрема відібрання Німеччині свободи дій в відношенні до Радянського Союзу, що вже зазначається низкою протирадянських виступів Німеччини політичного й економічного характеру.

Лондонська конференція 5 - ох морських держав (Злучені Держави Північної Америки, Англія, Франція, Італія, Японія) про обмеження морських озброєнь ще не закінчилася в хвили, коли пишуться ці рядки, — і тому не можемо дати повної її оцінки. Однак противенства між учасниками конференції загальною відомі і конференція їх покищо не усунула — та й не зможе усунути.

Лондонська конференція є продовження тих змагань до „обмеження“ озброєнь, що виявилися в Вашингтонській конвенції 1922 р. і в безуспішній конференції Америки, Англії й Японії 1927 р. Тепер іде про ревізію й доповнення Вашингтонської конвенції. При цьому треба тямити, що коли імперіалістичні держави говорять: обмеження озброєнь, то думають: обмеження суперництва своїх суперників.

Основні позиції учасників Лондонської конференції такі: коли Вашингтонська конвенція визначила тільки загальну тонажу для кожної з договірних сторін, тепер іде про визначення тонажі усіх родів морських озброєнь. При цьому Америка домагається повної рівності з Англією, Англія числиться не тільки з суперництвом Америки, але також Франції й Японії, Франція хотіла би зберегти свободу рухів у поділі загальної тонажі між окремі роди озброєнь, щоб могли побудувати як найбільшу підводну флоту, проти чого

знов виступає Англія, Італія хотіла б обмежити озброєння так, щоб дорівняти Франції, Японія не хоче допустити до зросту озброєнь Америки.

Влучну характеристику конференції на тлі противенств між її учасниками дає кореспондент італійського щоденника „Джорнале д'Італія“. Він закидає конференції „плутанину, недостачу пляну та спільности змагань“. „Кожна делегація — каже він — старається виявити своїх можливих за-втрашніх ворогів, викрити та неутралізувати їх замисли з поміччю заходів, що їх підносить у вигляді різних формул роззброєння“.

Ми покищо не входимо в подробиці цих „формул роззброєння“, а за-ждемо на результати конференції.

З приводу Вашингтонської конференції радянський уряд звернувся до учасників конференції з нотою, в якій протестував проти того, що його не запрошено на конференцію, і заявив, що всякі спроби розв'язати проблему морських озброєнь без його участі будуть засуджені на невдачу. Зазначивши своє становище в справі роззброєння на сесіях Женевської Підготовчої Ко-місії, радянський уряд не мав потреби нагадувати свого становища Лондон-ської конференції. Ясна річ, всякі конвенції, заключені без нас, нас не обо-в'язують. При цьому Радянський Союз на 13-ому році існування досить сильний, щоб паралізувати всякі заходи, звернені проти нас. Це добре знають учасники Лондонської конференції.

III. ЗМАГАННЯ ДО УТВОРЕННЯ ПРОТИРАДЯНСЬКОГО БЛЮКУ

Зріст класових противенств і загострення класової боротьби в капіталі-стичних державах з одного боку і з другого реалізація нашої п'ятирічки викликали завзятий наступ капіталістичних держав на Радянський Союз.

Успіх нашої п'ятирічки — це господарське скріплення Радянської Держави, яку всі трудящі світу вважають за свою Батьківщину, та її господар-ська незалежність від капіталістичних держав. Цей успіх з одного боку притупить капіталістичну зброю господарського натиску на Радянський Союз, з другого буде для трудящих світу наочним доказом можливості будування соціалізму і через те скріпить їх шанси у боротьбі з їх класовим ворогом. Це є основний мотив капіталістичного наступу на нас. До цього треба додати по бічний мотив, — хоч він у суб'єктивній свідо-мості широких кол буржуазії розростається до велетенських розмірів, — а саме, що зріст класових противенств та загострення класових боїв, це „рука Москви“ і якби цієї „руки“ не було, то в капіталістичних країнах процвіта-ло б „співробітництво клас“ у стилі II-ого Інтернаціоналу. При цьому треба мати на увазі, що до капіталістичного арсеналу „мистецтва правління“ все належало відвертання уваги від внутрішніх класових противенств через звертання уваги на „зовнішнього ворога“. В цьому випадку це тим важніше, що перспективи перемоги над „зовнішнім ворогом“ є рівночасно перспективи не тільки обернути шосту частину світа в колонію імперіялістичних держав, але позбутися також особливо важливого міжнароднього чинника, що явля-ється союзником півколоніальних та колоніальних народів.

Ініціативу утворення протирадянського блоку взяв у свої руки кон-сервативний англійський уряд, починаючи рівночасно протирадянський на-ступ на Далекому Сході, зокрема в Китаю. Виборча перемога робітничої партії, утворення робітничого уряду та відновлення дипломатичних зносин між Англією й Радянським Союзом зовсім не означає, що теперішня англій-ська політика в відношенні до Радянського Союзу основно змінилася. В дійс-ності змінилася тільки тактика. Навіть ухвала англійської палати послів про поширення торгівлі з Радянським Союзом означає тільки, що ка-

бінет Макдоналда не хоче приносити справі утворення протирадянського блоку таких жертв, які приносив попередній консервативний уряд. В теперішніх англо-радянських відносинах з особливою виразністю виступає цей паралелізм боротьби і взаємних зносин, що характеризує міжнародні зносини між радянським і буржуазним світом.

Іншу знов тактику ведуть Сполучені Штати Північної Америки. Використовуючи нашу внутрішню господарську кон'юнктуру, як також міжнародну кон'юнктуру з погляду торгових відносин між нами й окремими буржуазними державами, вони поширюють торгові зв'язки з нами, ведучи рівночасну політичну боротьбу проти нас.

Ця політична боротьба гостро виявилася в радянсько-китайському конфлікті з приводу Китайсько-Східної Залізниці. Американська акція для спільного виступу імперіалістичних держав на початку конфлікту, — замаскована інтервенція з покликанням на пакт Келого, зорганізована Америкою, в момент закінчення конфлікту, — опір Нанкіна виповнити Хабаровську угоду і зокрема його саботування передбаченої тою угодою радянсько-китайської конференції в Москві, — заява Нанкінського посла в Вашингтоні, що Нанкін хоче на радянсько-китайській конференції „мати свідка“, — все те свідчить, що Нанкін у своїй протирадянській політиці черпає надхнення в Вашингтоні.

Так само з Вашингтонського „надхнення“ мексиканський уряд ні з цього ні з того зірвав дипломатичні зносини з Радянським Союзом, хоч між обома державами не було ніяких конфліктів, що могли б бути приводом до зірвання.

Протирадянська кампанія у Франції перевищує акцію консервативного уряду Англії перед розривом англо-радянських дипломатичних зносин. Французька преса користується протирадянськими „відкриттями“ колишнього радника нашого повпредства Бесідовського, що витративши державні фонди, старається підвести під крадіж „ідеологічну базу“ розходжень з комуністичною партією та радянським урядом. Французький „обиватель“ дає вислів своїм протирадянським настроям устами паризьких присяжних суддів, що визнають невинними фалшивників радянських векслів Савелія Літвінова і інш. Французькі буржуазні групи в парламенті маніфестують свою ворожість до Радянського Союзу, вислухуючи доповіді Керенського та Мілюкова з закликами до інтервенції. А французький уряд дозволяє російським білогвардійським організаціям та їх французьким опікунам шалену протирадянську акцію з приводу зникнення білогвардійського генерала Кутепова, дозволяє напади преси на радянське повпредство, якому приписується „викрадення й заховання“ Кутепова, дозволяє закликати до розгромлення повпредства. Все те — при нормальних дипломатичних відносинах, коли уряд обов'язаний оточити посольство чужої держави особливою охороною. Основним тоном усієї цієї протирадянської кампанії у Франції являється домагання зірвання дипломатичних зносин з Радянським Союзом. Чи Франція доведе свою протирадянську кампанію до кінця і зірве зносини, — це її справа. Та ми можемо й перед нею й перед нами самими поставити питання, чого варті такі „нормальні дипломатичні зносини“, в яких можлива така кампанія?!

В останніх днях до цього протирадянського фронту приєднується просто демонстративно Німеччина. Що план Юнга означає прикріплення Німеччини до протирадянського воза імперіалістичних держав, це ясно. Маніфестує це також сама Німеччина, що форсуванням т. зв. ліквідаційної угоди з Польщею (ліквідація післявоєнних спірних питань) хоче показати свій примирний настрій до цієї союзниці Франції та її передньої сторожі проти Радянського Союзу. Однак навіть знаючи це все, треба дивуватися

останнім протирадянським виступам Німеччини, бо вони занадто грубо йдуть у розріз з дотеперішніми традиціями німецько - радянських зносин.

Замість пристосувати свою господарську політику до потреб нашої п'ятирічки таким способом, щоб мати з цього для себе як найбільше господарських вигод, німецька буржуазія, незадоволена тим, що індустріалізація нашої країни позбавить її до деякої міри ринку збуту, веде господарську політику в напрямі обмеження нашого експорту і тим самим наших імпортних можливостей для потреб п'ятирічки. Після віддання сірникового монополю шведській фірмі, що означає замкнення німецького ринку для нашої сірникової промисловости, тепер іде в Німеччині акція за заведення монополю нафтових продуктів, що означало б замкнення німецького нафтового ринку для нас та відкриття його для Детердінга. Характерно, що увертюрою до цього являються напади німецької преси на відділи нашого торгпредства, закиди, нібито наші торгові агентури являються центрами для підтримки комуністичної партії Німеччини і т. д.

Політично ця протирадянська орієнтація виявилася у звільненню спілки грузинсько - німецьких фалшивників радянської валюти державним судом у Берліні, що дав своєму присудові високо - політичні мотиви, а саме, що грузинські фалшивники діяли з політичних мотивів і в спілці з німецькими політичними колами, що сподівалися від успіху грузинської акції користей для Німеччини. Судова розправа проти Карумідзе і інш. відкрила цілу низку заговорів для повалення радянської влади в Грузії при участі визначних німецьких політичних код, між ін. генерала Гофмана. Заява суду, що акція на повалення радянської влади повинна бути безкарна, бо з неї могла вийти користь для Німеччини, — характерна для державної установи тої держави, з якою нас в'яжуть рапальський і берлінський договори.

Покажчиком протирадянських настроїв являється також той галас, що його зняла західньо - європейська преса з приводу перепливу радянських воєнних пароплавів („Паризька Комуна“ і „Профінтерн“) з Балтійського в Чорне море. Не вважаючи на те, що переплив через Дарданелі й Босфор відбувся згідно з Льозанською конвенцією з 24 липня 1923 р. про протоки, ця преса вбачила в цьому перепливі політичний акт, проти якого треба протестувати, заговорила про скріплення радянської та турецької чорноморських флотів і т. п. і навіть старалася представити цей переплив як порушення згаданої конвенції.

Коли Франція загострює протирадянську політику, то на це, ясна річ, мусить відгукнутися Чехословаччина. Цим треба пояснити чергове загострення її протирадянського становища.

Що наші безпосередні сусіди, Польща й Румунія, стараються у своїй протирадянській акції випередити своїх імперіялістичних патронів, — це ясне. Вони ж — передня сторожа протирадянського наступу, „пляс - дарм“ західніх імперіялістів, оборона — говорячи словами Поля Бонкура — європейської цивілізації перед радянським варварством. При цьому „на злодію шапка горить“.

Польща боїться за західньо - українські і західньо - білоруські землі, а Румунія за Басарабію й Буковину.

Зокрема Румунія має особливу причину до „дипломатичного гніву“ за ту лекцію дипломатії, яку дістала від т. Літвінова з приводу приєднання до інтервенційного виступу Америки та західньо - європейських імперіялістів в справі китайсько - радянського конфлікту — приєднання, що нагадує приповідку: „коня кують, а жаба ногу наставляє“. Що ця лекція особисто впала також на голову французького посла Ербетта, це він уже сам собі винен, бо хто збирається бути послом, повинен вивчити також дипло-

матичні звичаї і не доводити до того, щоб його разом з його нотою просили „зачинити двері з того боку“.

В 12 роковини поневолення Басарабії Румунією треба зазначити з одного боку піднесення протирумунських настроїв, з другого охоту румунських окупантів стерти з лица землі саму назву Басарабії через поділ її території та приєднання окремих частин до румунських округ по той бік Прута. Та це очевидно не знищить бажання басарабського населення приєднатися до Автономної Молдавської Соціалістичної Радянської Республіки.

В політиці Польщі треба відзначити два моменти:

Викриття „Спілки Визволення України“ заворушило УНР - івські кола за кордоном, зокрема в Польщі, скріпило їх об'єднання з західньо - українським УНДО - фашизмом і заманіфестувало провідну роль Пілсудчини над об'єднаним українським протирадянським табором. Об'єднання між Пілсудчиною та цим табором дійшло до того, що — як це заявив сільробівський посол Вальницький у польському соймі, — в Польщі плянується утворити протирадянські українські легіони. Так само вирінає плян скликання „Всеукраїнського“ протирадянського конгресу в Польщі. Вся ця акція для громадянства Радянської України занадто ясна, щоб треба було докладніше спинятися над нею.

За те, маючи на увазі нашу 30 - літню участь у громадянським і політичним життям Галицької України, участь, що була непримирною боротьбою проти панування польської шляхти й буржуазії та її псевдо - соціалістичних слуг на українській землі, за національне й соціальне визволення українського народу, — ми думаємо, що маємо і обов'язок і право як найрішучіше запламувати цю протирадянську політику ідеологів української буржуазії і перестерегти перед нею широкі кола українського громадянства. Національне визволення західньо - українських земель можливе тільки через соціальне визволення з ярма шляхетсько - буржуазної Польщі та об'єднання з Радянською Україною в Радянському Союзі. Так мислять широкі кола українського робітництва і селянства і та частина трудової інтелігенції, що зв'язує з ними свою політичну долю, бо всі вони не тільки вважають Радянську Україну своєю Батьківщиною, але також стануть у її обороні, коли б Пілсудчина, покладаючися на українську контрреволюцію, в виконанні наказу своїх імперіялістичних патронів зважилася на новий похід на Київ.

Що Пілсудчина не залишила цього свого пляну, про це свідчить оживлення, з яким вона заходиться коло підкорення Латвії й Естонії своєму політичному проводові. З приводу візиту естонського президента Штрاندмана до Польщі естонський міністр закордонних справ Ляттік і естонський генерал Ляйдонер в розмові з представником „Ельта“ (литовського телеграфного агентства), висловили погляди, що яскраво свідчать про змагання до утворення протирадянського прибалтійського блоку під патронатом Польщі. Ляттік, зазначаючи співробітництво Латвії й Естонії з Польщею, запрошував до цього співробітництва й Литву. Ще виразніше сказав Ляйдонер, що з огляду на непевну будучність Східної Європи треба вже тепер шукати співробітництва з Польщею, бо співробітництво з нею в часі війни буде можливе тільки тоді, коли воно розпочнеться в часі мира. Яку війну має естонський генерал на думці, — ясно.

Цим воєнним підготуванням міжнародної буржуазії ми протиставимо нашу політику миру, скріплення наших сил через виконання п'ятирічки і той оборонний вал, яким являється для Радянського Союзу прихильність трудящих світу до Радянської Держави як до своєї Батьківщини.

ХТО „ПРОЦВІТАЄ“ В АМЕРИЦІ

Біржовий крах Північн. Американ. Сполуч. Штатів та економічна криза, що розгортається, завдали руйнінний удар славетній теорії „загального процвітання“ в Америці, на голову розбили теорію вигнаних із компартії правих ренегатів групи Ловстона - Пеппера про „виключність“ капіталістичного розвитку Америки і зайвий раз довели всю неспроможність правих „теорій“ на тему про „організований капіталізм“ і „пом'якшення внутрішніх економічних суперечностей“ і т. д.

Ці події поруч з неспростованими фактами зросту революційного робітничого руху в усьому світі та значних зрушень у цьому напрямку в ПАСШ викликають зрозумілий підвищений інтерес працюючих мас нашого Союзу до того, що робиться сьогодні в Америці, що вона собою являє.

Не збираючись у даній замітці давати аналізи розвитку й положення внутрішніх і зовнішніх суперечностей американського імперіялізму, ми хочемо дати тут тільки декілька цифрових малюнків сучасної Америки, які допоможуть читачеві яскравіше уявити собі „процвітання“ робітничої класи в ПАСШ в кращу добу утворення легенди про „загальне процвітання“, а тим більше тепер, коли економічна криза вже викинула на брук більше як півмільйона нових безробітних і раптовим падінням виробництва в найголовніших галузях американської промисловості йде до ще нечуваного загострення капіталістичної раціоналізації, інтенсифікації праці, наступу капіталу на робітний день, зарплатню та життєвий рівень робітничої класи.

Ось ці ілюстрації:

Нечуваний зріст „багатства“, зріст національного прибутку в ПАСШ викликав загальну увагу здивування. Американська буржуазія завзято ширила казку про те, що вся Америка перетворилася в „акціонерів“ і це й є основа „процвітання“ всіх, в тому числі американського робітника, що виключає можливість та необхідність класової боротьби і т. д. Це твердження правдиве тільки у відношенні верхівки робітничої аристократії, для соціал-фашистів Американської Федерації Праці, але не для робітничої класи Америки в цілому, яка розгортає революційну класову боротьбу, не дивлячись на всі теорії „процвітання“, американських „виключностей“ та „ізоляваності“.

Інтересні дані про розподіл національного прибутку в Америці наводить „Праер Прессе“ від 13/XII — 29 р.

„Пересічний річний прибуток на душу населення в ПАСШ зріс із 625 дол. у 1922 р. до 742 дол. у 1928 р. В той же час уже року 1924—75 чоловік в Америці мали на рік прибутку більше 1.000.000 доларів, а в 1927 році — таких стало вже 283.

Коли прийняти річний прибуток в 10.000 доларів за мінімальний для прирахування до категорії „багатих“, то тоді виявиться, що року 1927 - го таких „багатих“ у ПАСШ було всього 350 тисяч чоловік на 115 мільйонів населення. Таким чином „багаті“ становлять менше 1/2% дорослого населення ПАСШ, але одержують 12% національного прибутку.

Коли взяти платників податку за 1927 рік, то їх так можна розподілити по групах (в доларах):

Група прибутку	Число осіб	Загальний прибуток	Пересічний прибуток на 1 платника податку
Од 10.000 до 25.000	250.455	3.746.099.000	14.900
Од 25.000 до 100.000	82.334	3.571.123.000	43.400
Од 100.000 до 1.000.000	11.784	2.222.337.000	206.100
Вище 1.000.000	283.000	586.225.000	2.071.000
Разом з прибут. більш 10.000 дол.	343.856	10.105.815.000	29.400
Група прибутку од 5.000 до 10.000	543.509	3.759.149.000	6.900
Нижче 5.000	3.234.877	8.870.354.000	2.700
Разом:	4.122.242	22.573.318.000	5.500

Десять „найбагатших“ ділять поміж себе щорічний прибуток в 88.995.242 долари. Хто вони — з певністю встановити неможливо, бо податкові листи останній раз були оголошені скарбницею року 1924-го. Тоді прибуткового податку виплатили на основі власних безперечно надто зменшених, деклараций про прибуток:

Джон Рокфелер молодший	6.287.000 дол.
Генрі Форд	2.609.000 „
Едзель Форд	2.158.000 „
Ендрю Мелон (міністр фінансів ПАСШ — джерело прибутку — банки та важка індустрія)	1.883.000 „
П. Уїткей (банкінг, контролює численні підприємства)	1.677.000 „
Едв. Гарнес (родина залізничних магнатів)	1.532.000 „
Р. Б. Мелон (брат міністра фінансів)	1.181.000 „
Ганна Гарнес (з тоді ж родини залізничних магнатів)	1.062.000 „
П.—Г. Е. Додж	993.000 „
Ф. В. Вандербільт (належить до найстарішої фінансової аристократії ПАСШ)	793.000 „

Простий прибуток на капітал (оренда, відсотки, дивіденди, прибуток підприємств), виносив 35 мільярдів або майже 43% національного прибутку. Коли ж прийняти до уваги, що в утримання службовців входить і „плата“ вищому персоналові, що просто бере участь в прибутках капіталу, то матимем, що нетрудовий прибуток складав ніяк не менше 50 — 55% національного прибутку ПАСШ. При цьому тільки на 10% населення капіталістичної верхівки приходить одна третина національного прибутку всієї країни за 1925 рік.

	Число родин	Прибутки в млрд. дол.	Пересічно на родину в дол.
10% „верхівки“	2.700.000	27.0	10.000
90% решти населення	24.300.000	54.0	2.200
Р а з о м:	27.000.000	81.0	3.000

Ці 10% складаються з власне капіталістів, банкірів, домовласників, землевласників, вищих урядовців. Останні 90% теж ще далеко не всі трудящі. Сюди відносяться опріч робітників, і дрібні підприємці, крамарі, фермери, службовці, посередники та інші.

З 1925 року національний прибуток зріс напевне до 90 млрд. доларів в рік. Що цей зріст треба віднести за рахунок зросту прибутків 10% „верхівки“, свідчать самі буржуазні економісти. Так відомий Стюарт Чез в „Нейшен“ вважає, що „прибуток з неособлених родин навряд чи дуже зріс, бо тимчасом зросла й кількість таких родин.“ Він визнає, що річний прибуток 80% населення ПАСШ все ще нижчий як 2.000 дол. на родину.

Але й ця цифра видимо перебільшена. Коли буржуазний економіст Копеленд пробує полічити прибуток „працюючих у наймі“, то виходить ще інша картина. Він ділить прибуток по „професіях“ в такій таблиці пересічних річних заробітків:

У сільському господарстві	537 доларів
„ торгівлі	1.315 „
„ „ гірничій промисловості	1.318 „
„ фабричному виробництві	1.362 „
На транспорті та громадських підприємствах	1.554 „
В будівельній справі	1.574 „
Урядових службовців і урядовців	1.585 „
В банківській справі	2.179 „
У різних професій	1.408 „
Пересічно по всіх професіях	1.384 доларів

Нема потреби з'ясовувати, що й ці цифри вкрай перебільшені введенням у підрахунок видимо нетрудових прибутків, примішаних сюди груп, „що працюють по найму“, вищих службовців у промисловості, урядовців, банківських директорів і т. д., для яких існує мудро розроблена система значної участі в прибутках капіталу в формі тантьєм, преміальних, паке-тів - акцій, кредитів і т. д. і т. інш. Наскільки ці цифри перекручені таким змішанням краще всього видно з групи „працюючих по найму“ у сільському господарстві. Хоча й у цю групу входять гарно оплачувані адміністратори, бухгалтери, доглядачі й т. д., але більша частина прибутку цієї групи — заробіток наймита. Й ми бачимо, що й Копеленд не міг налічити по ній прибутку більше як 537 дол. в рік на родину.

До цього треба додати, що вже за очевидно дуже зменшених підрахунків американської статистики, прожитковий мінімум для американського міста пересічних розмірів становить для родини в 5 ідців 1.920 доларів на рік, а згадувана стаття в „Prayer Press“ визнає, що пересічний зарібок не навченого робітника в Південних Штатах становить в рік 650 доларів. Виходить, що для того, щоб не вести просто голодне існування в рямцях прожиткового мінімуму, вирахованого буржуазним економістом, родина робітника повинна ставати на роботу, починаючи з батька й кінчаючи дітьми, що звичайно не може бути здійсненим, і взагалі, і особливо за багатомільйонного безробіття в країні.

Цікаві дані, що там же наводяться, про пересічний річний зарібок нижчих категорій службовців, поскільки вони іменно нижчі й зараховані до розподілу прибутків капіталу:

Банківські	2179 дол.
Урядові	1585 „
Торговельні	1315 „
Духівництво (нижче)	735 „
Вчителі по селах і пересічних містах у народніх і підвищеного типу школах од	870 — 1575 „
Молоді службовці по магазинах і в пересічн. містах	520 „
Службовці по магазинах із великим стажем	1800 „
Міський голова пересічного міста	3000 „
Суддя в пересічн. місті	2100 „

Ці цифрові малюнки ілюструють стару думку про зріст соціальної нерівності в умовах капіталістичного режиму й лише по „американському“ різко підкреслюють її. Америка не становить ніякого виключення з загальних законів капіталістичного розвитку в епоху загальної кризи капіталізму. Зріст внутрішніх і зовнішніх суперечностей загострює класову боротьбу, підіймає її на інтернаціональний рівень, прискорює радикалізацію американських робітників і штовхає їх на класові бої, так економічні, як і політичні, для того, щоб врешті поставивши класу проти класи, поставити й перед ними завдання революційного завоювання влади та встановлення своєї диктатури, як єдиного засобу, що відкриває для робітників вихід із стану рабства у великих і маленьких Рокфелерів, які привласнюють розбійницькими методами капіталістичного визиску більше половини наслідків їхньої праці, як єдиного засобу прийти до дійсного процвітання робітничої класи й усіх трудящих.

С. К.

I. О. БІЛОУСОВ

Помер Іван Олексійович Білоусів... В історії перекладів Шевченка російською мовою, перекладів, так би мовити, неофіційних, а тих, що відіграють значну роль в історії знайомства росіян з творами великого українського поета, праця небіжчика посідає недрюгорядне місце. Говорячи коротко, Шевченків „Кобзар“ у перекладах та редакції Білоусова був основним джерелом знайомства з ним для тих, хто так чи інакше, з різних причин, не підходив до читання „Кобзаря“ в оригіналі.

Як відомо, перші переклади Шевченка російською мовою розпочалися ще за життя поета — з легкої руки М. Гербеля та М. Курочкина, далі на тім самім полі виступили Л. Мей, О. Плещеев, П. Вейнберг. За життя ж поета вийшов досить повний для свого часу „Кобзарь“ за редакцією М. Гербеля (ст. 1860). „Кобзаря“ цього перевидано в 1860, 1876 і 1905 р. Шевченко знав про низку цих перекладів. На одній з сторінок свого „Щоденника“ він записав: „Грицько Галаган пришел просить записать ему мой весенний вечер. Я охотно исполнил его желание... Вечером Мей прислал мне тот самый весенний вечер, который я поутру записал для Галагана, в русском переводе собственного изделия. Спасибо ему“. Далі йшли вже спорадично друковані переклади низки малопомітних авторів, або зовсім таки слабкі, невдалі, як от О. А. Лепка, непогані Сурікова, Грабовського; 1874 р. вийшов „Кобзарь“ у перекладі М. О. Чмирьова. Року 1887 - го в Києві надруковані були уривки з „Кобзаря“ в перекладі І. О. Білоусова. Року 1900 - го вийшов „Кобзарь“ в перекладі російських поетів за його ж редакцією; 47 перекладів належало самому Білоусову. В 1906 р. видавництво „Знание“ перевело друге видання „Кобзаря“ в перекладі російських письменників, значно поповнене й виправлене (129 віршів) з біографією поета, що її склав теж Білоусів. Білоусів тут зазначає, що Шевченко з'являється найбільш характерним представником демократичного й визвольного руху, що позначився в історії людства у XIX столітті: „В этом и состоит громадное значение Шевченка, в этом и кроются его бессмертные заслуги перед родиной, которую он призвал к жизни, и перед человечеством, которому он возвратил многомиллионный народ для культурного сотрудничества. Шевченко соединил в своих произведениях блестящую форму с общечеловеческим содержанием, и потому значение его не ограничивается пределами, занятыми украинским народом, а простирается на все мыслящее человечество. Нечего и говорить, что влияние Шевченка все - таки наиболее чувствуется на его родине: он надолго сделался образцом для украинских писателей; на его произведениях воспитывались целые поколения, почерпая в его огненных словах вдохновение и пример истинного служения народу“. Така характерна для свого часу оцінка Шевченка висловлена в Білоусова. Це видання знайшло відгук в пресі. („Русская мысль“ 1907 № 2; „Русское Богатство“ 1907 № 4; „Жнига“ 1907 № 12). Рецензент першого журналу О. Є. Грузинський писав: „От души приветствуем новое издание русского „Кобзаря“, которое должно содействовать широкой популярности народного поэта Украины на пространстве всей Руси. Не требует доказательств, что Шевченко по силе и яркости таланта, по интимной связи своей с душою украинского народа и по глубине демократичности своей музыки имеет все основания сделаться одним из любимцев широких слоев русского народа за пределами Малороссии; но несомненно, что сейчас он еще не занимает этого по праву ему принадлежащего места. Многие причины задерживали знакомство с ним русской публики. Во - первых, давнее подозрительное, чтобы не сказать ненавистническое отношение Петербурга ко всему украинскому и в частности к Шевченке, стихотворения которого до наших дней печатались в сильно урезанном виде; во - вторых, русские поэты мало занимались „Кабзарем“, отчасти, конечно, по вышеупомянутой причине“. Не торкаючись дальшої історії перекладів „Кобзаря“, ми зазначимо, що той же Білоусів видає 1919 року „Кобзарь“, з доповненням перекладів віршів, що були раніш заборонені. За рік до цього він видає (видавництво „Грань“, Москва) „Запретный Кобзарь“ в своїх перекладах й зібраних з других авторів. Друге видання цього „Кобзаря“ зробило видавництво ЗИФ у 1922 р. Таким чином, маємо чотири видання „Кобзаря“ в перекладі Білоусова — 1906, 1918, 1919, 1922 р. Коли ще додати переклади в виданні „Песни и думы Кобзаря“ — І. Білоусов (М. 1914), то Білоусівський переклад посідає числом видань — перше місце (Гербелеве видання мало чотири виходи). Отже треба зазначити, що найбільшу популярність взяло видання 1906 р. — через популярність видавництва „Знание“, а ще більше — через пору першої революції. „Кобзарь“ у цім виданні стояв на вітринах

поруч з віршем Тургенєва „Порог“, „Письмом Белинского к Гоголю“, творами М. Горького, його „Пісню про буревісника“, творами Кравчинського й розходився також швидко, як і усі ці твори. Білоусів обрав найкращий момент для видання своїх перекладів з „Кобзаря“ й зробив це цілком свідомо, з глибоким переконанням в великому соціальному значенні поетичної діяльності Шевченка.

Наведемо головні біографічні дані Білоусова.

Народився І. О. Білоусів у Москві — 27/XI 1863 р. в сім'ї селянина московської губ., подільського повіту. Батько був кравцем, рано овдовів. Сильно вплинула на Білоусова в його дитинстві — як це було і з іншими поетами — старенька няня, куховарка, що дуже цікаво розповідала казки. Сьоми років хлопчик почав вчитися грамоти в дяка старого складу. За рік вивчився добре читати. Захоплювався віршами й популярними в свій час романами „Среди долины ровныя“ Мерзлякова, „Стонет сизый голубочек“ Дмитрієва, „Не брани меня родная“, Разорьнова. Далі вступив до одної з міських шкіл в Москві, де під впливом одного з помітних вчителів значно поширив свою начитаність. До того впливали романи, що ними зачитувались робочі в майстерні („Бова“, „Гуак“ тощо). В школі перечитав велику кількість класиків, причім з поетів закохався найбільш у Плещеві за його громадськість та глибокий ліризм. Перші вірші написав на пропозицію згаданого вчителя — переклад одної української пісні для клясного хорового виконання. Характерний дуже факт. Перші друковані вірші припадають на 1882 р. Того ж року Білоусів відвідав Київ. Дуже полюбив українську мову й природу, до якої тяжив завжди. Не міг, як сам признається, бачити без сліз ниви, по якій хвилями пробігає вітер. Став читати українських письменників, особливо зупиняючись на творах Шевченка. До перекладів до нього дійшов, захоплюючись перед тим поезією Берне. Року 1887 знову був у Києві, уже маючи переклади з Шевченка. Поетична діяльність давала йому, „велике задоволення й духовий підйом“.

Вірші його видавано кілька разів — у році 1907, 1909, 1915, 1926 р. Білоусів видав дуже цікаві спогади свої „Литературная Москва“ (Воспоминания 1880 — 1925). Тут знаходимо цінне свідчення про вміння Білоусова наблизитись до літературних сфер, підійти критично до низки літературних явищ, подати живу характеристику діяча, як літератора і як людини. Дуже багато подробиць з життя російських письменників згаданої в „Воспоминаниях“ пори без рядків Білоусова загинуло б. Особливо цікавий інтерес Білоусова до представників літературної російської богеми, що стільки мала адептів з низки фатальних причин пори царського режиму. Для нас, що зацікавлені поданням біографічних даних про Білоусова, важливі перші сторінки „Воспоминаний“, з характеристикою поетового батька, що нічого не читав, крім „Полицейских ведомостей“, вчителя Івана Федоровича Светікова, що заохотив учнів до читання художніх творів; і цінна вказівка на раннє бажання наблизитись до літературних сфер, безпосередньо по закінченні міської школи. Спогади про літературну Москву поет мав продовжити, видаючи другу частину. Невідомо нам зараз, чи закінчив він їх в рукопису. Вага виданих спогадів безсумнівна. Закінчує їх Білоусов так: „В заключение можна сказать, — если большая интеллигентская литература делала свое дело в смысле поднятия в угнетенном народе сознания своего достоинства и расшевеливала „верхи“, — то писатели из народа являются не менее значительными двигателями народных масс в процессе революции, потому что их писания непосредственно проникали в гущу народную, — их путь был на фабрики, заводы, в мастерские, — к рабочему труждающемуся люду. Не даром царское правительство зорко следило за этими писателями, и почти все издатели, редакторы и многие сотрудники народных журналов, газет и листовок подвергались правительственным карам: все они в свое время познакомились и с Таганской и с Бутырской тюрьмами“. Рядки ці ясно висвітлюють нам, хто такий був сам Білоусів з політичного боку, й чому він перекладав з українських поетів переважно Шевченка. Додаймо сюди ще й соціальне походження його.

Інтерес має й його „Умершая Москва“. (М. 1928). Покажчики праць Білоусова чомусь обминають його „Дорогие места“. Ця книжка, видана за редакцією небіжчика тричі (останнє видання, виправлене й доповнене належить т-ву „Книгоиздательство писателей в Москве“). (М. 1918, стор. 174), ще раз свідчить про палку любов поета до творчого слова й містить низку статей різних авторів про містя й місцевості, зв'язані з іменами Пушкіна, Лермонтова, Гоголя, Кольцова, Нікітіна, Лажечнікова, Аксакова, Белінського, Некрасова, Тургенєва, Толстого, Чехова та інших. Білоусову належать статті „Пушкін в Гурзуфе“ й „Поездка на могилу Шевченка“. (До Шевченка торкається в цій збірникові й стаття М. Степаненка „На родине Шевченка“). На могилі великого Тараса Білоусів був у 1907 р. Опис поїздки до могили й самої могили виходить своєю докладністю, почуттям й ширістю за межі банальних описів. Характерно, що Білоусів, не абиякий перекладач Шевченка, ні разу не наводить в своїй просторій статті віршів Шевченка у своїм перекладі, — а навпаки цитує „Кобзаря“ раз-у-раз у оригіналі, українською мовою. Невеличка риса, отже вона гарно доповнює характеристику глибоко - поважного ставлення небіжчика до близького йому по духу великого українського поета. Недаром найбільше враження від перебування на Тарасовій могилі в Білоусова залишило співання, як він сам каже, рядків з заповіту „Похороните в вставайте, кайдани порвіте“. „Такой панихиды, додає Білоусів, мне никогда не приходилось слышать“. Талановитий перекладач „Кобзаря“ не тільки чув спів заповіту на могилі Шевченка, але й діждався самого часу розірвання кайданів.

Хроніка

ПАМ'ЯТІ ШЕВЧЕНКА

★ Відкритий міжнародний конкурс на складання проекту пам'ятника Шевченкові у Харкові. — Харківський виконавчий комітет, харківська міська рада та комітет сприяння будівництву пам'ятника Шевченкові оголошують відкритий міжнародний конкурс на складання проекту (скульптура) пам'ятника Шевченкові у м. Харкові.

За найкращі проекти видадуть 8 премій: I-ша — 5000 карб., II-га — 3000 карб., III-я — 2000 карб., IV-а — 1000 карбованців та чотири заохочуючих премії по 500 карб. кожна.

Термін подачі проекту — I-ше вересня 1930 р. Конкурсні програми можна мати в Харкові — Управа окружного інженера, вул. К.-Лібкнехта № 7; Києві — Художній інститут, м. Одесі — Будівельний інститут, Дніпропетровському — Управа окружного інженера, Москва — ВХТІ Рождественська № 11, Ленінграді — ВХТІ, Тифлісі, Баку, Менському, Еривані, Новосибірському — Управа Будівельного Контролю.

За кордоном — у місцях і організаціях за спеціальним реєстром Українського товариства культзв'язку з закордоном.

З усіма питаннями щодо цього міжнародного конкурсу треба звертатися до харківської управи окружного інженера.

★ Нові придбання інституту Т. Шевченка. Харківський інститут Т. Шевченка придбав у Нижньому-Новгороді від М.М. та В.М. Лазеревських багату колекцію паперів, що залишилась після смерті Шевченка. Серед цих паперів є сімнадцять листів та вісім записок Шевченкових до М.М. Лазеревського, що досі публіковано із великими пропусками та неточностями, низка чернеток Шевченкових творів, низка записок - листів Шевченка до різних осіб та різних осіб до нього; нарешті дуже багата й цінна колекція документів різних, що освітлюють матеріальний побут Шевченка за останні роки його життя — різні рахунки, описи речей та книжок, що залишилися після смерті Шевченка. Разом ця ново-придбана колекція становить сто документів надзвичайної наукової ваги. З цієї колекцією придбано великий автопортрет Шевченків, писаний олійними фарбами — одна з останніх малярських праць його.

Оскільки Інститут Т. Шевченка студіює поруч із Шевченком і літературу XIX—XX ст. ст. то зростають і фонди з архівів інших письменників. Недавно придбано архів Панаса Мирного, що становить понад 200 документів. Придбано великі, олійними фарбами писані, портрети Квітки - Основ'яненка та його матері.

★ Шевченківська виставка. До шевченківських днів науково дослідний інститут ім. Шевченка відкрив в Харкові спеціальну виставку. На виставці було багато експонатів про життя й творчість Шевченка.

★ В Інституті Т. Шевченка. Концентруючи навколо себе літературознавчі сили, Інститут мусить стати і потроху вже стає центром української літературознавчої науки (а не лише самого Шевченкознавства, як доводиться ще й досі від декого чути). Уже сьогодні в своєму складі він має чималу кількість наукових робітників, що працюють над цілою низкою історично - літературних і теоретичних проблем. Разом з тим він готує цілий загін аспірантів — нових кадрів майбутніх наукових робітників - літературознавців. Коли минулого року Інститут мав лише двох аспірантів у Харкові та 4 - х у Києві, то цього року — 21 у Харкові і 7 у Києві. Цілком природньо, що цей молодняк треба було насамперед знайомити з усіма ділянками роботи Інституту. З цією метою в січні ц. р. й відбулася екскурсія харківських аспірантів до Києва.

Подорожжя мала подвійне завдання: 1) якнайцілішніше зв'язатися з київською філією Інституту і 2) зазнаномитися з науковими закладами м. Києва.

В філії проведено кілька нарад. Найбільше уваги присвячено питанню про цілеве настановлення Інституту та про плани підготовчої роботи аспірантів. Перше питання виникло в середині самого інституту ще минулого року й стало на всю широчінь цього року. Якщо торік стояло питання про кваліфікацію аспірантів в галузі нової української літератури (від Котляревського до наших днів) і на Раді Інституту вирішено готувати насамперед дослідників - літературознавців, а разом з тим і викладачів літератури у ВИШ'ах, то цього року питання ускладнилося ще одним моментом. До Інституту приєднано катедру літературознавства (була при ХІНО), що в своїх секціях — української, російської, зах.-європейської

літератури і методології — готувала дослідників з цих галузів і викладачів ВІШ'ів. Тому що Інститут Шевченка, за своїм статутом, досліджує українську літературу, постає питання — як же бути з науковими робітниками й аспірантами, що по кілька років спеціалізувалися на літературі російській або зах.-європейській? Хто готуватиме дослідників із цих літератур? Звідси й питання: чи віднині Інститут Шевченка має бути науково-дослідним інститутом української літератури, чи наук.-дослідним інститутом літературознавства (отже й російської, зах.-європ., та літератур нацменшостей)?

Нарада ця дала чимало матеріалу для дискусії й вирішення цього питання на Раді Інституту, що її намічено скликати на весні ц. р. Це одне з найактуальніших питань, що стоїть перед Інститутом і що його треба якнайшвидше розв'язати, бо від того чи того розв'язання його залежатимуть і організаційні форми, і зміст роботи, а найголовніше — план підготовної роботи нових кадрів аспірантів.

В обговоренні цього питання наша радянська суспільність має взяти найширшу участь.

Щодо плану підготовної роботи аспірантів, то тут Інститут навіть за короткий час своєї роботи має певні досягнення: робота провадиться за твердим планом, чого досі ще бракує багатьом наук.-досл. катедрам. Але зміст самого плану безпосередньо

впирається в питання про обсяг роботи Інституту, отже й це питання можна розв'язати тільки в зв'язку з попереднім.

Крім цих питань обговорено й організаційні питання аспірантів та форми й способи зв'язку харківської аспірантури Інституту з київською. Найбільше уваги віддано обговоренню угоди на соцзмагання (харківські аспіранти викликали своїх київських товаришів). В угоді видатне місце посідають, крім питань виробничих, пункти про громадську роботу аспірантури.

Своє перебування в Києві екскурсія викристалала й для ознайомлення з науковими закладами: одвідали І відділ ВУАН, Історичну Секцію, рукописний відділ ВБУ, Шевченківський музей та музеї в лаврі. Одвідання цих установ дало багато цікавого матеріалу.

Відбулася й зустріч аспірантів з київськими літературознавцями та письменниками, що пройшла під гаслами — за пролетарську літературу, за марксистську критику!

Загалом подорож дала позитивні наслідки, об'єднавши харківських і київських робітників для спільної боротьби проти методологічних збочень і ворожих течій в літературознавстві.

В Харкові після подорожі відбулося кілька нарад, де зроблено підсумки подорожі та накреслено низку конкретних заходів до поліпшення й поглиблення роботи в самому Інституті.

Р. Ш.

ЛІТЕРАТУРНА ХРОНІКА

★ Новий ілюстрований літературний місячник. З 1-го лютого ц. р. в Харкові почав виходити новий ілюстрований місячник „Західня Україна“ (орган спілки революційних письменників „Західня Україна“). Журнал виходить за редакцією: М. Ірчана, Ів. Ткачука, Дм. Загула, Й. Зазуляка і Вол. Гжицького.

Журнал, окрім художніх творів, даватиме широкі освідлення всіх подій на Західній Україні, життя української трудової еміграції в

Америці, Канаді, Аргентині, Кубі, Франції й Німеччині, зокрема соціалістичного будівництва на радянській Україні й в цілому Союзі.

Ціна окремого № — ра 50 коп.

★ Літературний гурток на копальні ім. Комінтерну. — При клубі ім. Артема копальні Комінтерн організовано літературний гурток. Засідання гуртка відбуваються в театрі і притягають силу слухачів, але в гуртку бракує відповідного провodu.

СЕРЕД ПОЕТІВ І ПИСЬМЕННИКІВ

— Антоненко-Давидович Б. закінчив перший том роману „Січ-мати“. Уривки з цього роману надруковані в першому та другому числі журналу „Життя й Революція“.

— Скляренко Семен здав до ДВУ нову повість „Матрос Ісай“, а до „Книгоспілки“ збірку оповідань „Вітер з гір“.

— Тась Дмитро — здав до видавництва „Маса“ другу книжку своїх оповідань „Сад“; виготовував до друку книжку поезій „Чорний парус“, що охоплює його творчість з 1917 до 1930 року.

— Ле Іван — написав „Розділ другий“ — повість про соціалістичне змагання та наші сучасні темпи будівництва; друкується в журналі „Забой“.

Закінчує і здає до друку історичну повість „Наливайко“. Здав до друку збірку „Килими“.

— Шеремет М. — готує до друку другу збірку віршів „Бадьорість“. Видає ДВУ.

— Дубков Ю. — працює над новелями з сучасного побуту.

Ці новелі разом із двома новелями, вже видрукуюваними („Між боями“ і „Піонер“), складуть окрему збірку.

— Жигалко С. — написав і здав до друку (ДВУ) роман „Липовий цвіт“. Тема роману — боротьба на селі за соціалістичні форми господарювання.

— Майський М. — переважно працює над сценаріями; тепер закінчує сценарій — „Сталь“, що змальовує виробництво за часів громадянської війни.

— Щербина Никифор накладом ДВУ видав збірку поезій — „Ранок“. В цій збірці подано поезії 1922 — 1929 р.р.; склав

умову ЗДВУ на другу збірку своїх творів (поезії в прозі) під назвою — „Світання“.

Тепер працює над циклом поезій із книги „Кубань“.

★ К о п и л е н к о О. — в альманахові „Літературний ярмарок“ з ч. 10 видрукував новий свій роман „Визволення“, в якому пише про нашу молодь, винахідництво і родинну проблему в радянському суспільстві. Роман обіймає 15 друк. аркушів.; окремою книжкою роман видає ДВУ.

★ П е т р о П а н ч написав нове оповідання „Макар Муха“, що видруковане в № 1 журн. „Пролітфронт“.

★ П е т н і к о в Гр. виготовував до друку нову книгу поезій „Молодість мира“. Разом з Майком Йогансеном уклав „Антологию нової німецької поезії“ (15 друк. арк.).

Працює над бібліографічним покажчиком німецької поезії ХХ століття.

Для лєнінградського альманаху української літератури укладає біо-бібліографічний покажчик сучасної української літератури.

Для цього-ж альманаху переклав вірші М. Бажана, М. Рильського, О. Близька.

★ П р о т в о р ч і с т ь М і к о л и Б а ж а н а. Нещодавно накладом „Книгоспілки“ вийшла розвідка Я. Савченка про творчість поета Миколи Бажана.

★ Н е в і д о м і П. К у л і ш е в і рядки. В бібліотеці лєнінградського бібліографа Павла Наумовича Беркова є примірник Кулішевих „Записок о Южной Руси“ (т. II, Спб., 1857). Берков випадково придбав його на ринку.

На сторінці перед наголовним аркушем є такий напис зроблений Кулішевою рукою: „Не осудите меня, почтеннейший Василий Антонович, за недостаток учтивости. Я обремененъ занятіями и не сдѣлалъ ни одного визита. Но, подобно домохозяду отцу, за старостью не выходящему из дому, посылаю къ Вамъ, вмѣсто себя, сіе мое дѣтище.“

РОБОТА НАШИХ ВИДАВНИЦТВ

★ „У к р а ї н с ь к и й р о б і т н и к“. До весняної засівкампанії в - во випустило три книжки про участь профспілок у засівкампанії:

1. Робітничі бригади та засівкампанія.

2. К о з у й о к. — Профспілки й засівкампанія.

3. С е м е н і в — Шефські товариства в засівкампанії.

Про перевибори ФЗМК готуються такі книжки: Збірник офіційних матеріалів, Л е н а у — Досвід переведення перевиборів ФЗМК за новими методами та брошура Златопольського.

Готуються до друку: С у х о п л ю є в — Покажчик літератури з антирелігійної пропаганди.

З серії „Для малописьменних“ готується 7 книжок з красного письменства ціною в 3 — 5 копійок. Крім того, в цю серію входить також три назви про колективізацію.

З художньої літератури готується П а н і в —

Преданный Вамъ съ истиннымъ почтениемъ П. Кулишъ“.

Проф. Ю. Г. Оксман ласкаво повідомив мене, що адресат цього напису, є видно, відставний генерал-майор, кол. вихователь Полтавського Кадетського корпусу, Василь Антонович Скалон (1855 — 1882). Він одружився з Софією Василівною Капніст, поетовою дочкою, і з цього мабуть походить його зв'язок з українцями.

Докладні відомості про В. А. Скалона подає Ю. Г. Оксман у спогадах В. А. Капніста, що незабаром виходять у виданні Ленгїзу. До цих спогадів ми й радимо читачеві вдатися.

Тут досить буде сказати, що в нього в дома у Полтаві бували Кирило - Методіївці, 1848 р. в нього зупинявся Гоголь. Приблизно від початку або від середини 50 - х р.р. В. А. Скалон жив у Петербурзі й тут служив, здається, у військовому відомстві.

Майже ціла книжка розрізана і, видно, її хтось уважно читав — принаймні, першу її половину. На сторінках 26, 35, 36, 37, 48, 49, 51, 56, 58, 59, 60, 61, 70, 71, 74, 81, 102, 103, 107 є низка підкреслених місць, де щось позначено чи виправлено. Найцікавіший є напис на берегах сторінки 51 - ої. Підкресливши в рядку 18 — 19 слова „Москалив робить“ читач (видно, В. А. Скалон) приписав на берегах: „Русский царевич имѣлъ случай узнать — „якъ москаливъ роблять“, т. е. какъ москалей (русскихъ) дѣлають... Значить москаль — не русский; хохоль только Русский. Такихъ сказокъ нѣтъ. Это собственное сочинение пана Куліша“.

Все, що позначено, писано олівцем старовинною рукою людини 30 — 40 р.р. (типове є „л“ у вигляді грецької „лямбди“); написи добре збереглися.

Примірник не має оправи; є цензурний пропуск — 83 — 95 стор. Після 82 - і стор. іде похпцем додрукована і вліплена 96 - а стор., що продовжує текст (стор. 82 — „весе“ — ст. 96 — „лье“).

С. Рейсер

Про комуни і Х у т о р с ь к и й — Нові оповідання „У колективі“.

Видавництво починає видавати копійчану бібліотеку, найголовніші назви її такі: „Чистою зміцнімо радапарат“, „Чому не можна пускати куркула до колгоспів“, „Що ми вивозимо за кордон і що ввозимо звідти“, „11 — 25“ „Що повинен знати робітник про ФЗМК“ та ін. Разом з тим в - во приступило до видання технічної бібліотеки українською мовою.

★ В - в о „Книгоспілка“. — Ред-видав „Книгоспілка“ випустив до засівної кампанії антирелігійну бібліотеку розміром $\frac{3}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ аркуша, тиражем по 25 тисяч на такі теми:

П'ятирічка та релігія, Кооперація та релігія, Колективізація та церковники, Колективізація та безбожники, Сівба та безбожники, Агромаінімум та релігія, Церковники - шкідники сільського господарства, Релігійні

забобони зв'язані з сільським господарством, Календар церковний і агрономічний.

В - во „Книгоспілка“ приступило до видання серії „Бібліотека копійка“ на теми:

Колгоспівський рух, Перебудова сільського господарства, Основні питання політики партії на селі.

Видавництво „Книгоспілка“ оголошує конкурс на масову популярну книжку з таких основних питань політики партії на селі та реконструкції сільського господарства:

1. Середняк подався в колгоспівський рух (висвітлення цього процесу, його причин, агітація за масову колективізацію).

2. Неподільний фонд — (зміцнення елементів успішності с.-г. й матеріальної бази його).

3. Виробнича нарада в колгоспі (організація праці в колгоспах, соцзмагання, притягнення мас до керування колгоспами).

4. Куркуль та соціалізм — (клясова боротьба куркуля проти генеральної лінії партії на колективізацію).

5. Ударна бригада в колгоспі — (соц. змагання, досвід роботи ударних робітничих бригад в колгоспах).

6. Виконуємо Ленінів кооперативний плян — (курс партії на колективізацію — реалізація Ленінового кооперативного пляну, наскоки опортунізму на Ленінів кооперативний плян, популяризація Ленінового кооперативного пляну).

7. Робітнича кляса в боротьбі за колективізацію та піднесення сільського господарства, ролі робітничої кляси в реконструкції с. г., змичка, її форми, шефство, 25 т. робітників на колективізацію.

8. Догнати й випередити — (індустріялізація с. г., раціоналізація у нас і на Заході, курс на визволення від залежностей Заходу, соц. змагання).

9. Трактор — (роля великої машини в реконструкції с. г., індустріялізація с. г.).

10. П'ятирічка в сільському господарстві (зернова проблема, скотарство).

11. Правий ухил у кооперативній практиці.

12. Як Ленін розумів єднання робітництва з селянством.

Розмір книжок: від $1\frac{1}{2}$ — 2 аркушів залежно від обсягу теми.

Вимоги: приступна мова, короткий стислий вислів, матеріал має бути побудований на практиці з селянського життя — клясовій боротьбі на селі, кооперативній роботі, колективізації тощо; кожна думка повинна бути обумовлена основними засадами генеральної лінії партії.

Умови конкурсу, конкретні теми і жюри будуть оголошені додатково в спеціальному проспекті про конкурс.

★ У В - ві „Пролетарій“.— Щоб

ознайомити мешканців околиць столиці з новинками літератури, видавництво „Пролетарій“ встановило по місту постійні освітлені виставки, де подається література до всіляких політ кампаній, що провадять їх партія.

З метою культурного обслуговування робітників Донбасу видавництво прийняло шефство над Краматорським заводом.

За пляном культшефства над підприємствами Іванівського району, вид - во організувало по заводах цього району гуртки „Друзі книги“ і „Техніка масам“. В ці гуртки — притягнено робітників.

Видавництво разом з секцією наукових робітників та окружним товариством „Геть неписьменність“ видає бібліотечку — „В похід за грамоту“. В цій бібліотечці буде 240 назов по 8 коп. кожна. Розмір брошур від 1 - го до 2 - х друкованих аркушів виключно українською мовою. В бібліотечку ввійдуть книжки з циклу: суспільствознавства, українознавства, санітарно - медичні, військові тощо. Всіх циклів — 13.

Видавництво приступило також до видання копійчаної серії книжок. Книжки написано популярною мовою з найголовніших політичних питань. Тираж кожної книжки 250 тисяч.

За пляном видавництво „Пролетарій“ мало видати 1929 — 30 року 40 мільйонів відбитків, за перший квартал видано $12\frac{1}{2}$ мільйонів відбитків.

★ Видавнича секція при будинку літератури ім. Блакитного (Харків).— Щоб похвалити роботу видавничого активу й створити постійний зв'язок видавничих робітників з Радою з'їздів видавництв, Рада ухвалила організувати при будинку ім. Блакитного видавничу секцію. Разом з тим Рада переносить до будинку ім. Блакитного частину її роботи, запроваджуючи засідання президії, а також утворюючи там же, приблизно раз на декаду, збори членів секції. На цих зборах мають ставитись доповіді з загальних питань видавничої й книготорговельної роботи.

Перші широкі збори книгарів і бібліотекарів разом з письменниками відбулися 20 січня.

★ Школа книгоучеництва. — За ухвалою Ради з'їздів видавництв приступлено до набору учнів до нової школи книжко - газетного учеництва.

На технічно - видавничу групу (випускові й коректори) прийнято буде 25 чоловік. Стільки ж буде складати й книготорговельна група.

Щоб забезпечити досить підготовлений склад учнів, організовується вступні іспити. Потрібний обсяг знань встановлено в межах програми семирічки. Учні комплектуватимуться переважно з комсомольців.

На початку школи провадитиме навчання в помешканні будинку ім. Блакитного, а згодом перейде до окремого помешкання.

ТЕАТР, МУЗИКА, КІНО

★ „Театр білого дня“. На харківському заводі „Державний електричний завод“ комсомольці організували театральний

колектив — „Театр білого дня“, що обслуговує робітників під час перерв на виробництві. Робота переводиться переважно в малих формах.

Виступи театру користуються у робітників великим успіхом.

★ Український робітничий театр Київ. ОРПС. Театр вступив у третій рік свого існування. За цей час він поставив такі п'єси: „Розлом“, „Іржа“, „Фея гіркого мігдалю“, „Шторм“, „Республіка на колесах“, „Яблуневий полон“, „Рейки гудуть“, „Квадратура кола“, „Ненависть“, „Мина Мазайло“, „Сигнал“ в поставі режисерів — Рожківського, Шклярського, Кожича, Смірнова та Іскандер.

1929 року театр виїжджав у гастрольну подорож на Донбас, де працював у Луганському та Сталіні, давши 87 вистав по робітничих клубках і палацах культури, крім того, влаштувавши п'ять лекцій з української культури, чотири робітничі конференції й диспути та низку концертів і уривків з п'єс на підприємствах підчас перерви на обід.

Театр узяв шефство над Алчевським заводом ім. Ворошилова і встановив стипендію для робітника цього заводу. Робітника театр прийняв до свого складу, щоб дати йому можливість виявити свої акторські та вокальні здібності.

Перед київським окриконкомом та окроплітосвітою піднесено клопотання про удержавлення театру. Репертуар цього року намічено такий: „Бур'ян“ — за Голомком, „Гора“ — З. Чалої, „Чапаєв“ — Фурманова, „Постріл“ Безименського, „Вибух“ Столяра.

Художні керівники театру т.т. О. Смірнов та Іскандер, відповідальний керівник — тов. Б. Гелер.

★ Оригінальна українська музкомедія. — Письменник М. Бірюков (член Всеукраїнської спілки пролетарських письменників) і журналіст А. Хмельницький недавно закінчили оригінальну українську музкомедію під назвою „Робфаківець“, що має піти наприкінці сезону в 1-й українській музичній комедії в Харкові.

★ Нова постановка укр. музкомедії. — В лютому вперше в Українській музичній комедії (Харків) йшла оперета „Гейша“. Над текстом для оперети працювали троє літераторів — Ю. Смолич, Леонід Чернов - Малашинченко і Юрій Яновський. Запроваджено зміни і в музику. Сюїту для оперети написав молодий композитор С. Тартаковський. Є й нові балетні добавки.

★ „Диктатура“ в Москві. — Худполітсвіта театру Замради ухвалила до постави п'єсу Ів. Микитенка „Диктатура“ в перекладі І. Крутя. Ставить п'єсу режисер Донатов.

★ В харківській державній академічній опері. — Харківська академ. опера почала розглядати репертуар на наступний рік. Передбачається в сезоні 1930 — 31 року поставити опери „Роксолина“ Січинського, „Чорна орхідея“ Д. Альберта, „Саломея“ Штрауса, „Вибух“ Яновського й балет „Дніпрельстан“ Ан. Рудницького.

★ В київській державній академічній опері. — Нова постава київського оперового театру опери „Джоні

грає“ муз. Кшенека — користується значним успіхом. Постава опери належить режисерові М. Диськовському. Оформлення — художника О. Хвостова.

Одною з найближчих прем'єр театру підє опера „Золотий обруч“ муз. Лятошинського у поставі головного режисера В. Манзії, оформлення художника О. Хвостова, диригент — Радзівський.

В близькому часі має піти дитяча опера „Зима й Весна“ М. Лисенка. Після переробки лібрета, що не відповідало сьогодинішнім вимогам і мало в собі багато етнографічного елементу, оперу поставить режисер Бойченко. Оформлення художників ляборантів Кривенка та Гольцева, диригент Смекалін.

Незабаром режисер Бойченко поновлює оперу „Майська ніч“ Римського - Корсакова, оформлення художника Федорова.

У цілком новій трактовці, цілком відмінній від попередніх, буде поставлена опера „Казка про царя Салтана“. Ставить оперу головний режисер Манзії; оформлення художника Хвостова.

Перероблюється відповідно до лібрета балет „Весняна казка“, що ставитиме режисер М. Дистовський в оформленні художника Курочки - Армашевського.

★ Третя пересувна опера. — Восени 1929 року зорганізувалася третя пересувна опера за проводом директора Папи - Афанасопуло, головного режисера Райського, диригента Єрофеева та балетмейстера Піно.

Опера розпочала працю в Вінниці. За короткий час дала вісім вистав: сім опер і один балет.

Репертуар старий покищо.

З художнього боку опера на належній висоті. Вистави користуються успіхом.

В складі артистичних сил опери маємо — Старостинську, Скибицьку, Ахматову та інш.; з артистів — Строганова, Мамин - Никольського, Манько і ін. Балет Піно, Власова, Рижова і ін.

★ Концерти капелі „Євоканс“ в Харкові. — В лютому на кілька концертів до Харкова була запрошена з Києва єврейська робітничка капеля „Євоканс“.

Художню капелю утворено в Києві недавно — всього півроку тому, а працює вона ще менше. Художнім керівником — композитор Шейнін. В складі капелі оперові співаки, учні консерваторії і ін. Капеля має значні художні досягнення.

Всі її виступи в Києві і кілька проведених гастролів, виступи в Харкові мали великий успіх.

Головну свою роботу „Євоканс“ провадить у робітничих клубках. Вона послідовно знайомить широкі маси єврейських робітників з єврейською піснею.

Джерела капелі — не тільки сучасні композитори — єврейські й українські, а й класики.

На концертах в Харкові капеля виконувала речі композиторів Мільнера, Шейніна, Козницького, децю з Мусоргського.

Капеля в Харкові перший концерт дала в приміщенні Державного єврейського театру, потім зробила низку виступів по робітничих клубах.

★ Концерт трьох народних хорів Грузії і квінтету Вірменщини ім. Спендіарова. — В лютому в державній книгозбірні ім. Короленка (Харків) відбувся влаштований Укрфілом концерт трьох народних хорів Грузії: — грузинського, мігрельського — імеретинського, кахетинського а також східного квінтету Вірменщини ім. Спендіарова.

Названі хори премійовані на тифліській хоровій олімпіаді 1929 року.

Концерт мав значний успіх.

★ Сінхронізація Фільмів. — Постановник фільмів ВУФКУ „Одинадцятий“ та „Людина з кіно-апаратом“ — Дзига Вертов знімає на Донбасі з оператором Б. Цейтліним виробничі кадри до першого нейтрового звукового фільму на Україні — „Симфонія Донбасу“. Знімання переводять по окремих цехах сталеливарних заводів.

★ Новий граєвий фільм ВУФКУ „Хліб“. — На екранах України почнуть висвітлювати новий граєвий фільм ВУФКУ — „Хліб“ роботи режисера М. Шпиковського. Ця картина подає нарис класової боротьби на селі й ролі міського пролетаріату в раціональній перебудові сільського устрою.

★ Нові художні постанови ВУФКУ. — Автор-оператор М. Кавфман незабаром почне ставити фільм „Село майбутнього“, що трактуватиме питання реконструкції сільського господарства та нового побуту.

— Режисер Фавст Лопатинський розробляє до постанови історичний сценарій С. Уейтінга „Кармель“ про розбійника Кармелюка.

— Режисер П. Долина приступає до постанови художнього фільму „Секрет Рапіда“

за сценарієм Майського. Тема фільму: боротьба з прогулами на виробництві та роля червоного директора — висування.

— Сценарист М. Зац готує для колективу режисера Винокурова сценарій „Лабрадор“ за матеріалом відомого українського драматурга Мамонтова „Його власність“. Сюжет фільму: шкідництво інженера кол. власника маєтку, що в ньому тепер провадять розробку лабрадору.

★ Робота сценарної майстерні одеської кіно-фабрики. — Сценарист К. Полонник закінчує сценарій „Князь Ігор“ про шкідництво агронома, колишнього білого емігранта.

— В. та Н. Біязі готують сценарій для наступної постанови режисера Д. Ермана під назвою „Ордер де Феміна“. Тема — секретництво на виробництві.

— Асистент сценарної майстерні С. Гончаров готує лібрето до антирелігійного сценарія „Розбитий дзвін“.

★ Присудження диплому харківському фотографічному ателье „Червоний світопис“. Харківське фотографічне ателье „Червоний Світопис“ одержало повідомлення, що на інтернаціональному черговому салоні в Сарагосі (Іспанія) „Червоному Світописові“ присуджено диплом за експонати, що були виставлені в цьому салоні.

★ Участь України на фотовиставках за кордоном. Всеукраїнське Т-во культурного зв'язку з закордоном, збирає експонати для першої виставки радянської фотографії в Парижі. Виставка відкривається ближчими днями. Експонати добираються з таким розрахунком, щоб разом з високою художністю і високою технікою виконання, виставка відбивала моменти нашого будівництва, нового побуту та етнографії.

НАУКОВА ХРОНІКА

★ Увічнення пам'яті акад. Д. К. Заболотного. Український уряд на пошану небіжчика ухвалив цілу низку постанов: — про виконання його заповіту щодо утворення в його садибі громадських закладів, підтримки його численних вихованців, організації 10 стипендій його пам'яті по ВИШ'ах і т.д.

Вінницька міська рада назвала одну з вулиць міста та робітничий університет ім'ям акад. Заболотного й установила в університеті стипендію для робітника від варстату. Вінницьке студентство створило фонд на тракторну базу імені небіжчика.

Одеса створила дві стипендії у ВИШ'ах.

Ім'ям акад. Заболотного назвали Київський мікробіологічний інститут.

Село Чоботарка на Тульчинщині, де був колись кріпаком батько небіжчика, де народився він сам і звідки на славний шлях науки вийшов, перейменували на Заболотне.

★ Вистака наукових праць акад. Заболотного. У приміщенні

Всенародньої Бібліотеки України відкрили виставку праць акад. Д. К. Заболотного. На виставці є також спеціальні таблиці, що ілюструють інтенсивність наукової продукції небіжчика за різних років його життя. Цікаво відзначити, що підчас світової війни (1914 — 1917 р.), Заболотний написав лише одну наукову роботу, а з 1918 до 1929 р. написав 41 роботу. Отож роки після Жовтневої революції є роки найбільшої наукової продукції небіжчика.

★ Соціалістичне змагання між академіями наук. В лютому до Києва приїздила делегація Всесоюзної Академії наук в складі акад. Самойловича, голови лєнінградської секції наукових робітників Зелєнка та аспірантки Ружанської. Мета приїзду делегації — обміркувати угоду про соціалістичне змагання між Всесоюзною та Всеукраїнською Академіями Наук.

Проект цієї угоди ВУАН нещодавно надіслала до Білоруської та Всесоюзної Академії.

Перед приїздом до Києва делегація відвідала Менськ, де обговорила угоду про змагання з Білоруською Академією. Укладення угоди на соціалістичне змагання між трьома братніми академіями відбудеться на черговій сесії Все-союзної Академії Наук.

★ **Експорт наукової літератури.** Укнаука розіслала обіжного листа до всіх науково-дослідних інститутів, кафедр, музеїв, наукових бібліотек, ботанічних садів та обсерваторій, в якому пропонується, щоб кожна з цих організацій з усіх своїх видань за останні 2 роки надіслала по п'ять примірників кожного видання до закордвідділу ДВУ для продажу за кордоном.

★ **Порядок одержання дозволу на закордонні командировки.** За роз'ясненням Наркомосу цього року закордонні командировки власним коштом не припускаються. За дійсної потреби в командировках треба повідомляти господарські організації, що можуть бути зацікавлені в розв'язанні тих чи інших наукових проблем, що їх вивчають командировані за кордон.

Постанову про кандидатуру й план роботи командированого за кордон слід надсилати на розгляд Укнауки.

Як правило, кожна командировка повинна бути обґрунтована й дозволена лише за згодою тих установ, інститутів, або закордонних вчених, куди їде командирований.

Слід відзначити, що командировані зобов'язані подавати до комісії закордонних командировок посвідку про вільне володіння мовою відповідної країни й знання термінології відповідної галузі науки.

★ **Театр санітарної культури.** При секції охорони здоров'я харківської міської ради організовано самодіяльний театр „Санітарної культури“—завдання якого художньо-театральними засобами провадити санітарно-освітню пропаганду серед широких мас.

Театр має обслуговувати своїми виставами клуби та виробництва. Виготовлена вже до вистави п'єса „П'яне коло“.

★ **Фільм про Всеукраїнську Академію наук.**— Народний комісаріят Освіти дозволив київській кіно-фабриці ВУФКУ зняти документальний фільм про наукову працю Всеукраїнської Академії наук. Здіймання цього фільму недавно закінчено і незабаром почнуть його демонструвати на екранах України.

★ **Бібліотечний похід на Харківщині.**— Бібліотечний похід, що має на меті перебудувати мережу бібліотек та й саму роботу їх, пристосовувавши її до вимог доби соціалістичного будівництва, на Харківщині розпочався. Для переведення всієї роботи й проводу нею утворено в Харкові два штаби—Окружний при Окрвиконкомі й міський—Окрпрофрадї. В штаби входять представники від бібліотек, профспілок, агітпропу, комсомолу, комдтируху, наросвіти, культвідділу ХОРПС, Робос, КНС, Культ-єднання, ви-

давництв (ДВУ, „Пролетарій“, „Книгоспілка“, „Укр. роб.“ й „Рад. селянин“), Т-ва „Геть неписьменність“, спілки письменників „Плуг“ тощо. Бібпохід, маючи перед собою великі й серйозні завдання, носитиме характер не ударної короткотермінової кампанії, а систематичної роботи щодо перебудови бібліотек в культурні центри і триватиме до 1 жовтня 1930 року.

Обидва штаби склали плани, за якими мають бути переведені такі заходи: треба розгорнути сітку стаціонарних бібліотек по всіх великих колгоспах та радгоспах, відкрити нові стаціонарні бібліотеки в 135 селах округи і при районових та стаціонарних бібліотеках відкрити дитячі відділи, організувати до 30 стаціонарн. нацмен бібліотек (рос., нім., евр.), розгорнути книгоносіїство по лікпунктах, хуторах, виселках, хатах, охопити грамотне населення бібліотеками на 100%, поповнити їх літературою на 250.000 кн., причому за рахунок сіл та районів 100.000 кн., перевірити склад бібліотечних робітників, висунути селян, комсомольців, організувати при окр. бібліотеці 6-міс. курси на 60 чол., організувати семінар для райкнигарів та провести курси для бібліотекарів, поширити книготоргівлю в селах (відкрити окремі полиці дит. літератури), а в місті й окремі дитячі книгарні, провести зустрічі письменників з читачами й т. ін.

При штабах бібпоходу утворено дитячу підсекцію, яка накреслила собі низку конкретних заходів щодо роботи в бібліотеках з дитячою книгою, загостривши увагу на виданні ідеологічно витриманої дитячої книжки, на перетворенні дитячих бібліотек в дійсні вогнища соціалістичного виховання нової людини.

У місті передбачається організувати збільшення видання масової літератури, зокрема для малописьменних, пропагувати книгу й бібпохід через радіо, кіно, організувати доповіді по підприємствах, червоних кутках тощо, а також організувати вечори читачів і письменників та конференції бібліографічних гуртків. Організувати робітничі бригади для перевірки всіх книжкових фондів профспілкових та наркомосівських бібліотек, висунути на біброботу робітників, переважно ЛКСМ; закріпити на цій роботі 13 душ, що закінчують бібкурси ВУРПС; організувати збирання літератури по місту для комплектування сільських бібліотек, взяти шефство над сільськими бібліотеками, поширити книготоргівлю по всіх великих підприємствах та на околицях міста тощо.

★ **Культпохід АХЧУ на Донбас.** В грудні м. р. в студії АХЧУ відбувся громадський огляд художньої виставки Асоціації художників Червоної України. Після огляду виставка вирушила в гірничі райони Донбасу і по донецьких залізницях за таким маршрутом: Готія, Основа, Балаклея, Озюм, Лиман, Слов'янське, Попасна, Сватова, Дебальцеве, Луганське, Родакове, Іловайське і Таганрог.

Крім того, виставку переведено в гірничих палацах культури: в Горлівці, Щербинівці,

Енакеві, Лисичанському, Брянци, Довжанці, Раківці, Петрівці, Рутченкові, Гришині, Смолянці, Будьонівці, Парк - Комуні та Изваріні.

★ Проект організації довозу масової графічної продукції українських художників до Японії. Одеська філія Т - ва культв'язку з закордоном порушила питання про організацію довозу масової графічної продукції українських художників до Японії.

В Наркомторзі це питання розв'язано позитивно; в такий же спосіб має бути розв'язане це питання і у Всеукраїнським комітеті Т - ва культв'язку з закордоном.

Дане питання має велике значення для українських художників так з боку поширення збуту української художньої продукції за кордоном, як і з боку постачання художнім організаціям спеціального японського паперу, відсутність якого стає на перешкоді нормальній роботі художників в галузі графіки.

★ 50 - тилітній ювілей Б. Срезневського. Січня 9 дня ц. р. минуло 50 років наукової діяльності директора київської метеорологічної обсерваторії Б. І. Срезневського.

Всеукраїнська Академія Наук виділила комісію, щоб підготувати шанування ювілянта, яке відбудеться в травні, одночасно з днем святкування 75 - річчя з дня заснування київської обсерваторії.

★ Новий місячник. З цього року почав виходити новий багатоілюстрований місячник „Авто та Шляхи“. Журнал висвітлює питання: автобудівництва, підготовки кадрів, життя автодорозовських організацій, підприємств; шляхового будівництва; тракторо - будівництва на Україні й по всьому Союзу.

В кожному номері — статті, нариси, дописи з місць, хроніка, закордонні новини, технічний порадики, ілюстрації.

Ціна окремого № — 20 коп.

★ Історичне місто Дінець під Харковом. Археологічна експедиція Упр-

науки під проводом професора Федоровського розкопала біля с. Карачівки (недалеко від Харкова) старовинне слов'янське Донецьке городище. Побіч городища містилося слов'янське селище XI — XII століття. Є певні вказівки, що в районі Донецького городища було слов'янське місто Дінець, про яке згадують літописи і „Слово о полку Ігореві“. Це те саме місто, куди повернувся князь Ігор, втікши з половецького полону, до якого він потрапив після невдалого походу 1185 року.

Розмір старовинного селища для XII століття — значний. Рештки культури виявлено вже вздовж річки на 1,5 км., уперек, приблизно, на 1 км.

Виявлено величезну кількість ям у ґрунті різноманітного призначення, повних культурних залишків. Зареєстровано вже над 70 культурних ям, що з них розкопано 25. Розкопано 2 прекрасні ганчарські горни. Виявлено 15 поховань. Виявлено й частково розкопано невеличку майстерню виробів з оленячого рогу.

В ямах для збіжжя знайдено багато обугленого зерна: проса, ячменю, жита, маку, висівок. Знайдені кістки свійських тварин: овець, свиней, корів, собак, свійських птахів, риб.

Знайдені також роги та кістки диких тварин, що водились у той час у цих місцевостях: лося, оленя, дикого кабана, бобра, ведмеда та ін. Знайдена колосальна кількість кераміки з різноманітною орнаментовкою, різні костяні, кам'яні та бронзові вироби.

Більшість культурних решток типові слов'янські XI - XII століття, але є й багато козовницьких речей, що наводять на думку про половців.

Речі, знайдені при розкопках Донецького городища, передані харківському археологічному музеєві.

Донецьке городище буде об'явлене державним заповідником. Розкопи будуть провадитися і цього року.

ЗА МЕЖАМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ: БІЛОРУСЬ

★ Збірник критичних нарисів. Нещодавно вийшов збірник критичних нарисів А. Гародні „На літературним фронті“.

★ Конкурс на найкраще оповідання. Бобруйська філія Біл АПП-у разом з редакцією газети „Комуніст“ оголосила конкурс на найкраще оповідання з життя сучасного села і міста.

★ Альманах „Удар“ — Могилівська філія Біл АПП-у виготовила і здала до друку третій альманах своєї творчості під назвою „Удар“.

★ Ювілей Алеся Гурло. Наприкінці м. р. вийшло двадцять років літературної діяльності білоруського письменника А л е с я Г у р л о. Ювілей відзначено спеціальним вечором в Будинку письменників.

★ П'ятирічка кінофікації Білорусі. Колегія народного комісаріату освіти ухвалила плян п'ятирічки кінофікації Білорусі. За цим пляном передбачається Білоруським державним кіно випустити 52 художніх фільма.

Випуск кіно - хроніки збільшено з 10 номерів на рік до 24.

На кінець п'ятирічки запроєктовано збудувати кіно - фабрику.

Сітка кіно - установ буде поширена так, щоб всі найбільш населені пункти і райони мали кіно - театри.

У Вітебському і Гомелі будуть відкриті курси на 440 кіно - механіків.

Нові кіно - театри будуть збудовані в Менському, Бобруйському і в Орші.

ВІРМЕНЩИНА

★ Нові видання держвидаву Вірменщини. Держвидав. Вірменщини видав роман Алазана „В дорозі“.

Виготовив до друку збірки поезій — А. Вштупі, Н. Заряна, а також збірку оповідань Аранс.

★ Федерація письменників АПП і Союз трудових письменників (попутників) Вірменщини затвердили статут федерації

письменників. До федерації входять члени АПП, Союзу трудових письменників і окремі письменники, що стоять на радянській плятформі.

★ Відрядження письменників на село. Правління АПП мобілізувало і відрядило низку письменників на село для безпосереднього ознайомлення з колгоспівським рухом і новим побутом.

ГРУЗІЯ

★ Союз письменників і робітників мистецтва Закавказзя. Організується Союз письменників і робітників мистецтва Закавказзя. Розроблено вже проект положення і подано на затвердження пленуму організаційного комітету.

Незабаром буде скликаний закавказький з'їзд письменників і робітників мистецтва. До з'їзду готують збірник, в якому будуть подані дорожні нотатки письменників делегатів, доповіді і промови письменників.

★ „Пути современной грузинской литературы“. Під такою назвою вийшла книга критика Б. Буачидзе російською мовою у видавництві „Закнига“.

★ Письменники і стінгазети. Президія радянських письменників Грузії ухвалила прикріпити радянських письменників до редколегій стінних газет великих підприємств і установ для стилістичної, орфографічної і літературної консультації.

Цим заходом мають також підвищити літературну кваліфікацію робкорів.

★ Т-во „Друг книги“. В Тифлісі зорганізовано Т-во „Друг книги“. Т-во має на меті сприяти загальноосвітній роботі і підняти рівень культурного розвитку робітничих і селянських мас шляхом великого поширення літератури та організації масового читача.

Т-во відкриває цілу низку своїх філій по всіх значних центрах республіки.

Передбачається скликати конференцію читачів, відкрити постійне бюро рецензій і т. п.

★ Книга поезій Вакелі. Недавно накладом Держвидаву Грузії вийшла книга віршів Іони Вакелі.

★ Роман Кастандзе. — Нещодавно вийшов новий роман Д. Кастандзе — „Кетрі“.

★ Нова книга поезій Каладзе. У видавництві „Шрам“ вийшла нова книга поезій К. Каладзе.

РСФСР

★ З'їзд музик. У Москві нещодавно відбувся з'їзд музик, на якому обмірковувало питання ладового ритму. Ладовий ритм це нова музична теорія, що її винайшов відомий український теоретик музики проф. Б. Л. Яворський, який протягом кількох років був за професора київської консерваторії. На Україні тепер працює низка учнів проф. Яворського.

На з'їзді від України взяли участь музичні робітники т.т. Козицький, Верьовка, Бабій і інші.

★ „Проблемы газетоведения“. В лютому вийшов збірник науково-дослідного кабінету „Гиж“ — „Проблемы газетоведения“.

Перший збірник містить статті про партійне керування газетами за реконструктивної доби, про завдання сучасного газетярства, про боротьбу за марксистську науку, про газету, про газетну мову і інші.

Видання періодичне.

★ Смерть Г. В. Якубовського. 3-го лютого ц.р. помер відомий критик і поет, член ВКП(б), Георгій Васильович Якубовський.

Г. В. Якубовський був значним і цінним критиком, сміливим бойцем на фронті пролетарських письменників, чулим навчителем лі-

тературного молодняка. Він перший виступив проти Воронського і Троцького, що стояли на чолі тодішньої критики і негативно ставилися до зростання пролетарської літератури.

Свою літературну діяльність Г. В. Якубовський почав 1917 року, одночасно як критик і поет. Його книга віршів „Песни крови“ вийшла 1925 року, потім з'явилися книги критичних робіт „Писатели „Кузницы“. Сотні статтів і рецензій розкидані по журналах і газетах.

В особі Г. В. Якубовського РСФРР втратила скромного, але значного силою, багато-обдарованого, пролетарського критика, критика-марксиста.

Кремація тіла Г. В. Якубовського відбулася 6-го лютого.

★ Конференція МАПП. В лютому (5-9) ц.р. в Москві відбулася областна конференція Московської асоціації пролетарських письменників.

На конференції зачитали доповіді т. Фадеев — „Завдання РАПП за реконструктивної доби“, т. Селивановський — „Пролетарська поезія“, т. Сурков — „Завдання організаційної і виховної роботи МАПП“ і ін.

Підчас роботи конференції складено договір на соціалістичне змагання між МАПП і ЛАПН.

Конференція ухвалила утворити спеціальну

бригаду, щоб послати її як редакцію газети до одного з районів суцільної колективізації.

Конференція прийняла текст листа — відповіді на заяву Л. Ц. конструктивістів про прийняття їх до РАПП і використання їх сил для праці в раповській організації.

В окремій резолюції конференція засудила поведінку товаришів т. зв. „лівої“ меншости ГАПП (Безименський, Горбачов, Родов і ін.).

★ Перший клуб радянських письменників. В колишнім сологубівським

будинкові відкрито перший клуб радянських письменників.

★ Установчі збори перекладачів. — Нещодавно відбулися установчі збори секції перекладачів при ФОСБ. До бюро секції обрані т. т. Ганзен, Вигодський, Друзін, Фішкін.

★ Поповнення художньо-політичних рад театрів письменників. В Ленінграді вилучено 22 письменники для художньо-політичних рад найбільших ленінградських театрів.

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ ЛЕНІНГРАДА

(допис)

В галузі мистецтва та літератури в Ленінграді новий рік продовжує почате ще минулого року.

Треба сказати, що на терені театру перше півріччя виявилось дуже скупим на нові вистави, а те, що з'явилося на сцені державних (колишніх академічних) театрів, майже не затримується в репертуарі. Так не затрималась „Причальная мачта“ Ольги Форш, не досить сценічна, щоб дуже зацікавити глядача, й не досить злободенна, щоб дотепом теми загущувати ці хибі. Те, про що йдеться в „Причальной мачте“ Арктична наукова експедиція й т. ін., не дивлячись на серйозність вибраної теми — для масового глядача не здається досить актуальним — саме через розпливчастість сюжетного малюнку та нескомпанованість драматичної конструкції. Ні гарна гра, ні старанність постановлення не врятували.

Старе питання про кризу театрального репертуару лишається таким самим пекучим. Відсутність нових оригінальних революційних п'єс державна драма надумала надолужити чимсь із класичного репертуару, але досить незвичайним способом. Як агітаційну новину вона використала „Тартюф“ Мольєра. Виставлений у різкім переломлюванні сучасності, з причіпними декораціями, параванами та іншими первісними елементами конструктивної вистави, у сучасних костюмах, стилізованих під кабаре або вар'єте, цей „Тартюф“ звичайно дуже мало має спільного з „Тартюфом“ того часу, коли він уперше з'явився на французькій сцені. Принцип цей, звичайно, варт визнати і за правдивий й за вдалий, як цілком законний й правосильний і ті антирелігійні вставки з машкарами жандармів та духівництва, і з символістичними ілюстраціями Європи, що фокстротує та кує в кайдани страйкарів — робітників... Але режисереві не стало такту втриматися в межах тієї норми, далі якої і вставні естрадні номери й користування театральною умовністю, й гротескне змальовування персонажів переходить на безсмак і безглуздя. Саме таке відчуття безглуздя лишається від деяких моментів вистави, при тому, що все ж тільки таке тлумачення з погляду сучасного сприймання робить цікавим застарілий, віджилий текст мольєрівської п'єси.

Значно суперечніше перекладення на нові режисерські опери, як нової вистави „Евгенія Оне-

гина“. Але це не наближення до реальної драми оперної студії Станіславського чи Немировича-Данченка, що допускає навіть музичну переомовку. Це просто введення в оперну бутафорію домішки театралізованого гротеска, слабо пов'язаного з музичною композицією, і це шкодить художній суцільності вистави...

Також блідо проходить і сезон у Великій Драматичній Театрі, який за цілий рік не дав однієї яскравої прем'єри, не вважаючи на свою звичну здібність щодо включення нового до свого репертуару. Ні „Инга“, ані „Клоп“ не змогли притягти до себе уваги публіки, і хоч продовжують стояти в репертуарі, але невдовзі по прем'єрі утратили свою вагу...

Та мабуть чи не найсумніше виглядає тепер „Зал Филармонії“, одвідування якого дуже підупало. Склад запрошених чужоземних дирижерів та солістів у цьому році поступається своєю силою й рідко коли пишна зала буває наповнена більш, як на половину.

Зате не можна добути квитків до „Музик Холль“, і завжди буває повний Театр Сатири, не дивлячись на значний відсоток вульгарності, повкропленої в сатиричний текст і т. ін. Втім, треба признатися, що саме на цій фронті, порівнюючи з минулим роком, є крок наперед, бо текст програм обох театрів не такий халтурний і різкіший ніж за попередніх сезонів, а деякі окремі моменти дуже влучно й без жалю висміюють численні негативні сторони обивательського побуту.

Безперечно позитивним явищем театального життя треба визнати виставу театру „Комедии“ „Болото“ Паньоля. Щодо театального експериментаторства вистава залишається на одній мірі з звичайним шаблоном: трохи спокійної конструктивності й ніякої театралізованої метушні. Сама п'єса, що сатирично змальовує моральний занепад повосенної французької інтелігенції, надто сценічна й захоплююча, а прониклива, уміла гра виконавців підкреслює, що вистава удалася, й показово, що „Болото“ єдина п'єса, яка вже понад місяць незмінно йде при переповнених зборах...

Варто відзначити зріст і зміцнення цього сезону театрів другого рангу — та деяких перерізнаних колективів, що заслужили правдивої популярності й доброї репутації.

О. Немеровська

З'ІЗД ВИВЧЕННЯ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ

Поміж 27 січня та 1 лютого 1930 року в Ленінграді відбувся Всесоюзний З'їзд вивчення поведінки людини.

З'їздові передували місцеві конференції з основних питань з'їзду, а також довга й величезна дискусія в пресі. На книжковий ринок до з'їзду було кинуте велике число робіт, що належали різним школам і окремим авторам; журнальні статті на основні теми поведінки з'являлись уже протягом останнього ряду літ. „Рефлексологія чи психологія?“ — ось як було сформульоване питання більшістю тих, що висловились із цього приводу. Хто повинен вивчати людину й встановлювати закони її поведінки? Як треба вивчати цю поведінку: методом самоспостереження, чи спостереженням зокола? Що повинне врешті з'явитись предметом дослідження: стан свідомості, чи зовнішні дії людини?

Вся різноманітність думок, що існують із цих питань, виявилась уже в перших пленарних засіданнях з'їзду. Однак, у цих же перших засіданнях була поставлена й нова проблема: яке відношення сучасної науки про поведінку — все одно, чи буде це психологія чи рефлексологія — до завдань соціалістичного будівництва; яку участь бере вона в реконструкції нашого господарства, в індустріялізації країни, в здійсненні п'ятилітнього плану? Чи допомагає вона чимнебудь піонерським і комсомольським організаціям, чи бере участь у соціалістичному змаганні, чи досліджує вона якнебудь рух, що не знає собі в історії прикладу, — рух ударних бригад? Яке її відношення нарешті до загострення класової боротьби, що розгортається на наших очах, яка не сьогодні — завтра, як видно, перейде в „останній і рішучий бій“ за соціалістичну перебудову світу?

В доповіді А. Б. Залкінда, у відозві Ц. Б. Юних Піонерів, у промовах представників ленінградського пролетаріату, що відвідали останнє засідання з'їзду, був констатований відрив науки про поведінку від нашої революційної практики. „Вчені замкнулись у своїх кабінетах і лабораторіях і за своїми марудними, вузькими дослідженнями не бачили щоденних завдань пролетаріату, що бореться, не чули закликів до них: „Злити науку про поведінку з практикою, поставити її на службу революції!“ — ось до чого закликали, з'їзд представники громадськості.

Як же виявили себе на з'їзді основні напрями науки про поведінку? До з'їзду таких основних напрямків нараховувалось три: 1) так звана „марксистська психологія“ з К. Н. Корніловим на чолі, 2) фізіологія вищої нервової системи — школа І. П. Павлова і 3) — рефлексологія, заснована небіжчиком В. М. Бехтеревим. На з'їзді ж виявилось, що поперше, в середині самих же напрямків є незгода й боротьба по основних проблемах і подруге — представники кожного напрямку визнають деякі загальні положення, які дають

можливість знайти певну платформу для спільної роботи.

Доз'їздівський стан характеризувався головним чином тим, що кожен із напрямків претендував на гегемонію, на виключну відповідність принципам марксизму й різко негативні ставився до інших напрямків, оголошуючи їх механістичними або ідеалістичними. Корнілівська школа, наприклад, привласнивши собі назву „марксистської“, тим заперечувала наявність елементів марксизму в інших течіях і загалом обвинувачувала й павлівців і бехтерівців у гріхові механістичності. Павлівці навпаки стверджували, що „марксистська психологія“ і „рефлексологія“ являють собою лише відміну суб'єктивної психології, що відмирає і яку знаходиться в невідповідності з принципами марксизму. Рефлексологи, знов же, заперечували й тим і іншим, обвинувачуючи павлівців в механістичності, а корніловську школу — в ідеалізмі та еклектизмі.

Всі ці обвинувачення цілком впливли й на з'їзді в промовах Корнілова, Сокира, Іванова-Смоленського, Нікітіна, Шнеермана, Куразова та інших представників різних шкіл. В промові ж Карева, що являв собою марксистську теорію взагалі, зазначено, що ні один із сучасних напрямків у науці про поведінку не може претендувати на звання „марксистського“, бо кожен із них поруч з правильними положеннями має в собі й невірні, які суперечать марксизмові. Довга й гаряча дискусія, що спалахнула на пленумі, була потім перенесена й на засідання секцій — особливо — в так звану „секцію психології, рефлексології та фізіології центральної нервової системи“ (вона ж методологічна секція). Обговорювання доповідей Корнілова та його школи дало привід до викриття елементів механістичності, ізолюваного вивчення окремих реакцій у цієї школи. Особливо бурхливі дебати розгорнулись по доповідях Павлівської фізіологічної школи нас пільнім засіданні методологічної і педологічної секції. Визнаючи величезні її досягнення й точність експериментальних прийомів, вживаних у Павлівських лабораторіях, опоненти все ж зазначали неможливість перенесення цілком на людину даних, одержаних з роботи над тваринами, й показували загрозу механістичного трактування поведінки, що спирається виключно на дослідження за методом умовних рефлексів. Трохи комічний характер мав виступ А. Іванова-Смоленського, що зробив не зовсім вдалу спробу утворення методики умовних рефлексів, пристосованої до людини й зовсім невдалу — трактування всієї поведінки людини, як виключно рефлекторної; разом із цим доповідач щиро не розумів: що ж тут механістичного?

Інші представники павлівської школи (Федоров, Нікітін), відмежовувались од позиції Іванова-Смоленського, показуючи на її несполучність із діалектичним матеріалізмом.

Позиція рефлексологічної школи (Бехтерева) опинилась у найважчому стані, бо зазнавала ударів з правого і з лівого боку, але й у найбільш виграшному, бо займаючи серединний стан, вона синтезувала в собі й те позитивне, що було в крайніх напрямках — фізіологів і психологів. Відмічаючи механістичні гріхи рефлексології старого часу й стаючи на ґрунт діалектичної методи, ця „нео-рефлексологія“ декларувала необхідність і можливість об'єктивного вивчення поведінки, яке включає і стан свідомості. Як одна з основних метод була запропонована (т. Ананьевим) соціо-генетична метода, яка вивчає факти людської поведінки в їх розвитку. Критики зазначили, що ці безперечно правильні погляди мало відповідають історично відомим поглядам В. М. Бехтерева й зовсім не відповідають назві „рефлексологія“. Наука про відповідність у діяльності людини з оточенням також мало може називатись рефлексологією, як і психологією.

На основі цього низка виступаючих у дискусії промовців (Залужний, Черановський та інші) зазначили, що треба відмовитись од претензій будь-якого напрямку на гегемонію, потрібне розмежування поміж окремими галузями науки й звукування ними поставлених собі завдань. І фізіологія нервової системи, й рефлексологія, як наука про умовні та безумовні рефлекси й психологія, що вивчає вищі форми свідомої поведінки людини, можуть і повинні собі знайти місце, як відділи якоїсь загальної науки, що для неї найбільш прийатна назва „наука про поведінку“.

Стоячи на позиції діалектичного матеріалізму і користуючись об'єктивно діалектичною мето-

дою, наука про поведінку може розвиватись тільки на основі тісного співробітництва всіх робітників цієї науки, що експериментально розроблюють кожен у своїй галузі щоденні її проблеми, які тісно зв'язують із потребами практики та з потребами соціалістичного будівництва.

Цей погляд знайшов свій вираз і в резолюції, що її винесла методологічна секція та ухвалив з'їзд.

Секційні засідання з'їзду дали рясний фактичний матеріал із різноманітних галузей науки про поведінку. Серед інших інтерес викликали доповіді Виготського та його співробітників про роботи, переведені за методою „подвійної стимуляції“ і які торкаються проблеми „культурного розвитку“ дитини. Метода дає можливість експериментально дослідити найвищі процеси поведінки людини в їх розвитку та ускладненні. Вельми цікаві були доповіді фізіологів, в тому числі доповідь А. Ухтомського про домінування та парабіозу й деякі повідомлення про останні досягнення школи Павлова. Школа рефлексологів була репрезентована доповідями М'ясищева (про співвідношення вегетативних і анімальних реакцій), Осипової, Шелованова та інш., на теми фізіологічного та педологічного характеру.

З великою продуктивністю працювали психотехнічна й особливо патолого-клінічна секції, які висунули низку інтересних проблем і подали великий експериментальний матеріал.

В цілому з'їзд зробив безперечно великий вплив на розроблення проблем науки про поведінку, й дав емоціональну зарядку делегатам, що роз'їхались на місця. Р. Ч.

ЗА МЕЖАМИ СРСР

АНГЛІЯ

★ Перший комуністичний щоденний часопис Лондону.—З січня п. р. в Лондоні почав виходити щоденний комуністичний часопис „Daily Worker“. Це перший комуністичний денник в Англії і другий на англійській мові в світі. (Перший є Нью-Йоркський „Daily Worker“.)

Лондонський „Daily Worker“, як зазначено в слові від редакції, буде „клясовою газетою боротьби проти теперішнього уряду партії праці, та буде демаскувати його політику“.

★ Жінки-письменниці. Одною з великих змін, що внесла війна в літературне життя Англії, є зміна в творчості жінок-письменниць і в ставленні до них читача. Ціла низка письменниць не поступиться перед письменниками тонкістю майстерності, глибиною сюжету, широтою поглядів. Як зразок можна назвати Розу Маколей з її смілими оповіданнями з життя середньої класи Англії, або Штерн, роман якої „Tents in Israel“ називають єврейською „Forsyte-Sage“, або Маргарет Кеннеді, успіх роману якої „Constant pumph“ мав відгуки по всіх країнах Європи та Америки. В останній час

висунулись ще дві зовсім молоді письменниці: Розамонда Леман і Лорна Рі. „Dusty Answer“ Розамонди Леман є відображення дитинства і молодості дівчини, написане від особи цієї дівчини. Теж оригінально збудований роман Лорни Рі: „Mrs Greenes“,—портрети 6 жінок однієї родини трьох різних генерацій.

Всі названі романи мають переважно життя буржуазних кл. Проте дійсно пролетарським романом є твір „Jipping Street“ Катлін Вудворт, картини дитячих і молодих років пролетарської дівчини в Лондоні, подані без зайвої сентиментальності, без патосу, але зворушливі самою своєю реальністю.

Але з усіх письменниць Англії вважають за найобдарованішу і найвидатнішу Вірджінію Вульф, хоч останній її роман „Orlando“, менш видатний, ніж попередні її твори „Mrs Dalloway“ і „To the lighthouse“.

★ Тенденція до „великих“ романів.—Щодо красивого письменства взагалі, то преса відзначає як симптоматичне явище, тенденцію вийти з рамок середнього розміру роману, що було в формі неписаного закону

встановлене книговидавництвами, і перейти до великих на обсяг творів.

Один з перших таких великих романів останнього часу належить Алдону Гекслею „Point Counter Point“ (600 стор.) Це низка трагічно загострених картин життя сучасного англійського суспільства. Але не зважаючи на майстерність стилю, роман визначається тягучістю.

Другий великий роман, що з'явився останніми часами „The good Companions“ Пристлей. Пристлей прекрасний знавець народного життя Англії. Роман дає широку панораму сучасної Англії.

★ Англійська воєнна белетристика. — Під впливом німецької воєнної

літератури в Англії так само спостерігається сила „воєнних“ романів. Однак, більшість з них не йдуть далі середнього рівня. Такі: „The secret Battle“ Герберта, „The spanish Farm Trilogy“ Мотрама тощо.

З книг, що вийшли зовсім недавно, тільки дві заслуговують на увагу: „Undertones of War“ Едмунда Блундена і „The path of Glory“ Георга Бляйка. Перша — це нотатки з щоденника офіцера, подані частково в формі ліричних поезій, частково в формі прозаїчних уривків — відбитки настроїв, переживань.

Друга — зовсім протилежна. Це оповідання про селянина, шотландця, що став салдатом зовсім випадково. Сила роману в його навіть жорстокий об'єктивності і реалізмі.

ІРЛАНДІЯ

★ Ірландська література. — З ірландських письменників найвидатнішим залишається Джеймс Стефенс, майстер коротких новел, типічний ірландець своїм переплітанням містики з грубим реалізмом. Поруч з ним називають Джеймса Джойса, що виступив з своїм новим романом „The Work in Progress“. Критика відзначає, що „The

Work in Progress“ ставить читачеві ще більші вимоги, ніж „Уліс“.

Призначено книгу тільки для голосного читання, бо вона збудована виключно на слуховім враженні.

З молодих письменників найобдарованішим залишається О'флаєрти, письменник пролетаріату і революції.

ЛАТВІЯ

★ У письменників:

— Лінардс Лайценс після подорожування по СРСР в своєму журналі „Kreisa Fronte“ (№ 5) примістив начерк, присвячений будівництву радгоспів („Гігант“). Статтю чудово ірлярно ілюстровано фотознімками автора.

Тепер письменник працює над романом „Нові господарі“.

— Андрій Упіт нещодавно видав антирелігійну книгу „Оповідання про пасторів“.

— Андрій Курцій видав книгу оповідань „Людська худоба“ (Silveciskee lopi).

— Р. Ейдеман — один з найбільших пролетарських письменників, видав одночасно російською і латвійською мовами збірку оповідань „Повстання каміння“.

— К. Пелекайс, видатний пролетарський письменник, видав третю збірку поезій „Люди буднів“.

— П. Розит — лівобуржуазний письменник — працює над романом „Газета“.

НІМЕЧЧИНА

★ „Hier schreibt Berlin“ У видавництві „Інтернаціональна бібліотека“ вийшла цікава збірка за редакцією Герберта Грюнтера. Вона містить в собі п'ятдесят коротеньких нарисів, фейлетонів, вражін, портретів, які відбивають життя сучасного Берліну. Між ними уривок з берлінського роману Дблінна, берлінські поезії Керра, Тухольського, Кестнера, Павла Цеха, два фейлетони Мартіна Кесселя, та ін.

★ 24 нових німецьких оповідача. В видавництві Густав Кіпенгейер вийшла антологія молодих німецьких письменників післявоєнної генерації. В антології беруть участь Глезер, Ренн, Толлер, Рот, Флейссер, Брейтбах, Зегерс, Кестнер, Гінстер, Вайскофф і інші.

★ Нове видання „Філіп Реклям“. Відоме видавництво Філіп Реклям готує величезну історію літератури, мистецтва і культури в Німеччині, що складатиметься не менш, як з 250 томів.

Кожен рік виходитимуть від десяти до двадцяти томів.

★ „Біографія століття“. Таку назву дає німецька критика новій оригінальній книзі з історії Німеччини, що вийшла в видавництві Otto Elsner, Берлін: Ернст Гайльборн „Між двома революціями“. Перший том має підзаголовок: „Der Geist der Schinkelzeit.“ (1789 — 1848). Другий — „Der Geist der Bismarkszeit“. Як зазначає критика, особливості цієї книги полягає в тім, що вона не є історія політичних подій, воєн, соціальних повстань, а також не є історія розвитку доктрин, або мистецьких форм, а справжня біографія століття, життя батьків, дідів і прадідів. Незвичайну жвавість надає книжці сила матеріалу анекдотичного характеру, назбираного з безліччі біографій, мемуарів, листування. Увесь цей матеріал подано в „імпресіоністським“ дусі.

★ Романи з післявоєнної доби Після того, як в романах Ренна й Ремарка відображення самої світової війни досягло

свого найвищого ступеню, почалося захоплення романами, що відбивають післявоєнні часи в Німеччині. З останніх романів такого змісту найбільш варті уваги „Люди після війни“ Ганса Зохацера, (Hans Sochaczewer „Menschen nach der Kriege“), „Праворуч і ліворуч“ Йозефа Рота (Joseph Roth „Rechts und links“) і „Грім над морем“ Га й н р и х а Г а в з е р а (Heinrich Hauser „Donner überm Meer“). Всі ці книги зовсім по різному трактують одну тему.

★ Новий роман Гергарта Гавптмана. Одна з сенсацій останніх місяців новий роман Гергарта Гавптмана „Buch der Leidenschaft“. Критика вважає, що „Buch der Leidenschaft“ найбільш за всі твори Гавптмана відбиває особисте життя письмен-

ника, є найбільш автобіографічна з усіх його книг. Драма, що розгортається в романі, відбиває досить близько особисту драму Гавптмана.

★ Нова збірка карикатур Георга Гроса. Георг Грос, відомий карикатурист Німеччини, видав нову збірку карикатур під назвою „Нове обличчя владуючої класи“ (Das neue Gesicht der Herrschenden Klasse). Грос був спочатку відомий своїм незрівняним змальовуванням обличчя Вільгельмівських офіцерів. Після війни Грос змінив об'єкт своїх карикатур. Воєнні і шляхта відійшли на задній план, а на передній вийшли представники буржуазії: банкири, промисловці, комерсанти. Ця книга як раз і подає картини з їх приватного і громадського життя.

УГОРЩИНА

★ Літературне життя. З літературних фактів останніх місяців в Угорщині, одне з перших місць належить появі нової книги Б е л и Р е в е ш, „Один з цілим світом“ (Bela Revesz „Egyedül mindenkivel“).

Бела Ревеш був першим свідомим виявником трагедій угорських мас, і вся його творчість з першого і до останнього роману має своїм об'єктом життя пролетаріату. Його персонажі, його спосіб бачити речі, все це свідчить про самотність, про особистий шлях в літературі. Останній роман Бели Ревеш ще раз стверджує правильність цих поглядів на його творчість.

Болючим питанням сучасності присвячений останній роман Бели Поганц „Fela parlé“ (Поза болотом). Тема його — страждання моло-

ді, що повернулася з війни, позбавлена всяких ідеалів. Місце дії — дрібно-буржуазне оточення Будапешту. Романові бракує виразності, чіткості в постанові соціальних проблем. Проте психологічна аналіза свідчить про видатний талант.

Бідність літературного таланту виявив А л а д а р М у н к в „A nagy Kader“ хроніка життя полонених в Сибіру, особисті враження від полону і двох революцій. Інтерес книзі надає тільки багата документівка.

„Поеми“ Л я ш о Г е р е б л ю е с починають собою цікаву серію поетичних творів сучасних поетів.

Мета цієї серії популяризувати молодих угорських поетів, що поділяють принципи колективізму.

ФРАНЦІЯ

★ Серед нових книжок. В критичній пресі продовжується обговорення розподілу премій, і замітки о пронові книжки здебільшого зв'язані з цим обговоренням. Сприятливу оцінку дають останньому романові Марселя Еме „La Table aux creves“, що дістав премію Ренодо. Це роман з життя селянства з досить оригінальною композицією. Характерні риси його — поєднання реалізму й гумору, схематичність в змальовуванні персонажів. Характери, переважно суцільні, прості, окреслені однією рисою, але твердою і чіткою. Характерний у Еме і спосіб подавати своїх персонажів. Вони ніколи не живуть відокремлено, але завжди колективним життям, від якого їх навіть не можна й відірвати.

★ Присудження премій. Одна з найпочесніших премій, премія Гонкурів, дісталася співробітникові „Monde'a“ Марселю Арляну за його роман в 3-х частинах під назвою „L'ordre“. Марсель Арлян, один з найобдарованіших письменників нової генерації в сучасній Франції. Дебютував він 1923 року романом „Чужоземні країни“, потім 1924 з'явилася „Etienne“, 1925 — „Monique“, 1927 — „Ames en peine“. Новий роман його

„L'ordre“ позначився більшим реалізмом, ніж попередні і свідчить про завзяту роботу автора над собою.

Тонкий знавець психології селянства та робітництва Андре Шамсон дістав премію „Prix des Muses“.

★ „Натуралізм“ Леона Дефера. З історії літератури можна зазначити цікаві монографії. Віддаючи дань загальному інтересу до доби Гонкурів, Фльобера і Золя, Леон Дефер написав книгу, присвячену „натуралізму“. За словами критика це „не звичайний курс з історії літератури, а жваве реконструювання доби великого літературного руху, що зародився наприкінці другої імперії, посилювався до 1877 і потім помалу зник“.

★ Мемуари Тіллі. Як важливе явище відмічає преса передрукування мемуарів графа Тіллі, що був пажом при Марії Антуанеті і добре знав придворне життя Людовика XIV. Мемуари Тіллі належать до великих раритетів серед історичних документів доби перед Великою французькою революцією, але не передруковувалися з 1828 року, року свого першого видання, хоч значення їх для дослідження французької революції і велике.

★ **Популізм.**— Відомий французький критик Огюстен Габарю присвятив в 81 числі „Monde’a“ статтю новому напрямкові в французькій літературі, представники якого нещодавно оголосили свій — „маніфест“ і назвали себе „популістами“. Порівнюючи „популізм“ з сюрреалізмом, що теж оголосив недавно свій маніфест, Габарю вважає, що популізм безумовно заслуговує більш на увагу, бо літературний напрямок, виразником якого він є, явище серйознішого значення. В одній своїй частині популізм має позитивне значення. Він з’явився, як реакція на ексцеси психологізму в літературі, шукання оригінального будь-якими засобами, що характеризує буржуазну післявоєнну літературу. Даючи опір цій „анар-

хії“, популізм становить собі ідеалом простоту, відображення дійсності, „відображення народу“ (така формула популізму). Цей напрямок здавалось би можна тільки вітати. Але одночасно в популізмові є й велика небезпека. Популісти одверто заплющують очі на соціальну боротьбу і за своєю власною заявою хочуть триматись осторонь всілякої боротьби. Цим самим популізм зводить ні нащо і своє прагнення до дійсності, бо не може бути правдиве відображення дійсності, коли письменник заплющує очі на клясову боротьбу. Визначаючи популізм за дуже поширений рух в післявоєнній літературі, Габарю бачить в ньому більшу небезпеку, ніж анархія, з якою популізм бореться, бо популізм несе смерть живій думці.

ЯПАНІЯ

★ **Основні угруповання пролетарської літератури.** На протязі останніх двох років остаточно оформились два основних крила пролетарської літератури. Ці групи гуртуються навколо двох — найбільш

тривалих, найбільш яскравих — журналів: „Бунгей сенсен“ (Літературний фронт) і „Сенки“ (Бойовий прапор).

„Бунгей сенсен“ і „Сенки“ — тип щомісячних літературно-публіцистичних журналів.